

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

**Què ens conta el passat?. La petjada de l'època
medieval a Mallorca (902-1492).**

Martina Bustos Scher

Grau d'Educació Primària

Any acadèmic 2021-2022

Treball tutelat per Pere Salas Vives
Departament de Ciències Socials: Història

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori
Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia,
amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor		Tutor	
Sí	No	Sí	No
☒	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:

Etapa musulmana, etapa catalano-cristiana, petjades, significatiu, aplicacions didàctiques

Resum

Aquest Treball de Fi de Grau està destinat a conèixer i aprendre sobre l'Edat Medieval a Mallorca, específicament, l'etapa musulmana (902-1229) i l'etapa catalana-cristiana (1229-1492) a partir d'una recerca bibliogràfica i comparació amb les petjades que encara tenim al nostre abast.

Amb la lectura d'aquest treball el que es vol aconseguir és donar a conèixer com es varen desenvolupar ambdues societats i quines restes tenim al nostre abast avui en dia, tant materials com no materials, que ens ajudin a entendre com era i quins costums tenien la societat musulmana i catalana-cristiana que varen residir a la nostra illa durant aquesta etapa històrica.

A més, al darrer apartat del treball, hi ha una aplicació didàctica que serveix per apropar i explicar aquest tema als alumnes, però, d'una forma més entretinguda i significativa.

Paraules clau: etapa musulmana, etapa catalano-cristiana, petjades, significatiu, aplicacions didàctiques.

Abstract

This Final Degree Project is intended to know and learn about the Medieval Age in Mallorca, specifically the Muslim stage (902-1229) and the Catalan-Christian stage (1229-1492) from a bibliographic search and comparison with the footprints we still have nowadays.

By reading this work, the aim is to find out how both societies developed, and what remains we have at our disposal today, both material and non-material, to help us understand what it was like and what customs had the Muslim and Catalan-Christian society that resided on our island during this historical stage.

In addition, in the last section of the project, there is a didactic application that serves to approach and explain this topic to students, but in a more entertaining and meaningful way.

Keywords: Muslim stage, Catalan-Christian stage, footprints, significant, didactic application.

Índex

1. Introducció.....	1
1.1.Tema.....	1
1.2.Descripció clara de l'objecte d'estudi.	1
1.3.Objectius.....	1
1.4.Metodologia.	2
1.5.Justificació.....	3
2. Contextualització de l'època medieval (476-1492).....	3
3. Etapa musulmana a Mallorca (902-1229).....	6
3.1.Desenvolupament i fets històrics de l'època musulmana a Mallorca (902-1229). ...	6
3.2.Legat que ens queda de l'època musulmana a Mallorca.	11
4. Transició de l'etapa musulmana a l'etapa catalana-cristiana a Mallorca (1229-1232).....	14
4.1.Què és la transició?	14
4.2.La conquesta de Mallorca per Jaume I (1229-1232).....	14
4.3.La resistència musulmana.	17
5. Etapa catalana-cristiana a Mallorca (1229-1492).....	18
5.1.Introducció.	18
5.2.Desenvolupament i fets històrics de l'etapa catalana-cristiana a Mallorca.....	19
5.3.Legat que ens queda de l'etapa catalana-cristiana a Mallorca.	28
6. Aplicació didàctica.....	30
6.1.Introducció.	30
6.2.Justificació.....	31
6.3.Competències.	31
6.4.Objectius.....	32
6.5.Continguts, criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge.....	33
6.7.Aplicacions didàctiques.....	34
6.7.1.Vídeos.	34
6.7.2.Revista didàctica.	34
6.7.3.Itineraris.	35
7. Conclusions.....	35
8. Referències bibliogràfiques.....	36
9. Annexos.....	44

1. Introducció.

1.1. Tema.

El següent Treball de Fi de Grau [TFG] està dedicat a la matèria de Ciències Socials, Història i el tema que es desenvoluparà és l'època medieval a Mallorca, tant el període musulmà (902-1229) com el posterior catalano-cristià (1229-1492) a partir de l'estudi i recerca bibliogràfica minuciosa i profunda del període esmentat i de les evidències (restes construccions, patrimonis, etc.) que podem trobar a Mallorca i l'adaptació d'aquesta informació per a elaborar una aplicació didàctica amb els alumnes d'Educació Primària de la nostra illa.

1.2. Descripció clara de l'objecte d'estudi.

L'objecte d'estudi d'aquest Treball de Fi de Grau és l'època medieval a Mallorca, centrat a l'època musulmana (902-1229) i la catalana-cristiana (1229-1492), és a dir, conèixer com varen ser ambdues societats, com ha estat el reemplaçament d'una societat per una altra i què ens ha deixat cadascuna d'elles. Aquest estudi es farà a partir de recerca bibliogràfica i a partir dels recursos que podem trobar a la nostra illa per tal de poder entendre com ha evolucionat la societat al nostre territori i poder fer un exercici d'abstracció per arribar a la història global.

És a dir, s'estudiarà el període que transcorre entre els anys 902 al 1229, quan Mallorca estava sota domini musulmà i del 1229 al 1492, quan Mallorca estava sota domini catalana-cristià. És per això, que al títol d'aquest treball es diu "*Què ens conta el passat?. La petjada de l'època medieval a Mallorca (902-1492)*" i no comença el 476, data on va començar l'edat medieval, però, sí que acaba el 1492, perquè va ser l'any que es donà per acabada aquesta etapa històrica.

Aquest Treball de Fi de Grau està centrat en dues de les tres etapes de l'Edat Medieval perquè són els dos moments històrics dels quals podem trobar més petjades a Mallorca i informació a les biblioteques i Internet i, per tant, poder fer una recerca bibliogràfica més extensa i, en conseqüència, poder desenvolupar unes aplicacions didàctiques més significatives.

1.3. Objectius.

Aquest Treball de Fi de Grau té l'objectiu de conèixer en profunditat l'etapa musulmana (902-1229) i catalana-cristiana (1229-1492) a Mallorca a partir d'una investigació històrica de caràcter bibliogràfic i realitzar una adaptació d'aquests continguts per poder desenvolupar aplicacions didàctiques a una classe de Primària.

D'altra banda, els seus objectius específics són:

- Fer una recollida exhaustiva d'informació relacionada amb les dues etapes històriques esmentades.
- Reflexionar sobre les petjades que hi ha a Mallorca relacionades amb les dues etapes històriques de l'època medieval.
- Respectar i reflexionar sobre les cultures que varen viure durant el període del 902 al 1492.
- Relacionar els canvis que ha viscut la societat de l'illa a l'Edat Medieval amb el que vivim ara.
- Adaptar la informació recollida de forma adequada i interessant pels infants.
- Dissenyar aplicacions didàctiques que ajudin als alumnes a interioritzar la informació a partir de diferents recursos.

1.4. Metodologia.

La modalitat a la qual està dedicat aquest Treball de Fi de Grau és a la de recerca bibliogràfica on faré un recull d'informació a partir de llibres, articles, visites a diferents entitats i diverses fonts sobre l'Edat Medieval a Mallorca, en concret, de l'etapa musulmana (902-1229) i catalana-cristiana (1229-1492), i les petjades d'aquestes èpoques que tenim a Mallorca per tal d'adquirir un fonament teòric ampli i profund per, posteriorment, poder desenvolupar un contingut teòric de coneixements elevats combinada amb una proposta didàctica per a poder treballar els continguts a les aules d'Educació Primària, específicament, a les classes de sisè de primària.

Així doncs, aquest TFG pretén aportar informació de qualitat per poder entendre i conèixer l'època musulmana i catalana-cristiana de Mallorca amb una aplicació didàctica estructurada per poder dur-la a terme a les escoles de la nostra illa i, d'aquesta forma, conscienciar als alumnes de com ha anat evolucionant la societat, les estructures, el pensament, etc., al llarg del temps, cultivar els seus coneixements de l'illa i capacitat de recerca i reflexió.

D'aquesta forma, es podrà apropar i adequar la informació recollida amb la recerca bibliogràfica relacionada amb l'etapa històrica esmentada per tal de treballar-la de forma vivencial i engrescadora amb la finalitat que els alumnes entenguin els canvis en l'ocupació de l'espai, les formes de vida que encara se'n poden deduir, la relació d'aquesta etapa amb el present, etc., i poder partir de la història local fins a arribar a una visió global d'aquesta etapa de la història.

1.5. Justificació.

He decidit elaborar aquest Treball de Fi de Grau perquè durant la meua etapa educativa l'assignatura d'història m'ha semblat molt interessant i enriquidora a la formació tant acadèmica com personal d'un ésser humà perquè permet entendre com era la societat, el pensament, els costums, etc., i analitzar perquè i com ha anat evolucionant i quines conseqüències han tingut a la nostra vida actual, per tant, permet desenvolupar l'esperit crític i reflexiu de les persones. A més, l'assignatura de Ciències Socials i la seva didàctica II - Història, duta a terme el tercer any d'aquest Grau, em va deixar captivada perquè abans havia estudiat història d'una forma aïllada, sense tenir en compte tots els recursos que podem fer servir i que ajuden als alumnes a poder interioritzar els continguts de forma significativa i desenvolupar el pensament reflexiu i entusiasme per conèixer i no tan sols pel fet aprovar una assignatura.

Pel que fa al tema, he decidit dedicar la recerca bibliogràfica al període que va des de l'any 902 al 1492 perquè va ser el moment on a Mallorca varen viure dues cultures diferents, la musulmana (902-1229) i la catalana-cristiana (1229-1492), de les quals, es poden aprendre una gran quantitat de costums, formes de pensar, arquitectura, organitzacions socials, etc., i a Mallorca tenim diferents petjades com poden ser els banys àrabs, l'Almudaina, la Seu o el Castell de Bellver, entre d'altres, que ajuden a entendre què caracteritzava a cada societat, com varen evolucionar i què ens ha deixat cadascuna d'elles.

Per acabar, pens que tot allò que s'aprèn de forma vivencial, és a dir, desenvolupant la part d'*educere* de l'educació -un aprenentatge real per part de l'alumne perquè és el discent qui ha de trobar informació, refer els seus esquemes mentals i poder crear-ne de nous amb els nous coneixements- s'adquireixen els continguts de manera significativa i, per tant, perduren als esquemes mentals de les persones al llarg del temps. A més, pens que tractar els continguts de l'assignatura d'història amb els alumnes d'una forma propera fa que la seva experiència amb ella sigui positiva i així, augmenta la seva motivació per aprendre.

2. Contextualització de l'època medieval (476-1492).

És ben sabut, que l'època medieval és el període històric que es troba entre l'època antiga i l'època moderna i que va durar des de la caiguda de l'Imperi Romà d'Occident i formació de regnes germànics, l'any 476, fins a l'any 1492, moment al qual Cristòbal Colón va descobrir Amèrica.

Com diu Rábade (2016) aquesta etapa històrica, l'Edat Medieval, que abasta 1090 anys de la nostra humanitat, va tenir lloc a partir de diversos factors demogràfics, econòmics,

polítics, socials, culturals i religiosos i que, dins ella, podem distingir tres subetapes, l'alta edat medieval, la plena edat medieval i la baixa edat medieval.

Pel que fa a l'alta edat medieval, ens referim al període que hi ha des del segle V fins al segle X on es varen donar els canvis que varen permetre passar de l'època antiga a la medieval, és a dir, on va caure l'Imperi romà d'Occident, s va viure un procés de retrocés de la població d'origen romà a causa de les invasions d'altres societats, guerres, destrucció de collites, esclavitud i fam, es varen formar els regnes germànics i la societat passà a ser feudal, és a dir, segons Luján (2016) va ser el:

“sistema polític imperant a Europa Occidental en l'Edat Mitjana. Es basa en la descentralització del poder: en la cúspide del poder es trobava l'emperador o el rei i a la base els camperols, que estaven supeditats als nobles, que ocupaven la posició intermèdia en la societat i exercien el poder amb autonomia i independència”.

Per tant, la societat estava dividida en dos grans grups, els privilegiats, on es trobaven els aristòcrates i el rei i els no privilegiats, on es trobava la resta de la població. Així doncs, la forma geomètrica que millor representa aquesta societat és la piràmide, on, a la cúspide, és a dir, la part més reduïda i alta, es trobaven els privilegiats (rei, l'alt clergat i noblesa, el clergat i noblesa mitjans i el baix clergat i baixa noblesa), i, d'altra banda, a la base de la piràmide, la part més grossa i baixa, representava els no privilegiats (de la part més elevada a la més baixa se situava els rics, els nivells modestos i els pobres). Ambos estrats es relacionaven mitjançant el vassallatge, és a dir, com diu l'enciclopèdia catalana (s.d.) “element integrant del vincle feudal constitutiu d'una relació pactada entre dues persones de condició noble(...), el vassall s'encomana a l'altra (senyor) mitjançant jurament de fidelitat (homenatge), amb el compromís de servir-lo” a canvi d'un feu.

La plena edat mitjana es desenvolupà als següents tres segles (XI-XIII), on es va viure una ruralització i amb això, una expansió agrària, noves tècniques de conreu com el latifundi, és a dir, que una única persona era propietària d'un gran tros de terra per cultivar (Artola i Contreras, 1978), els quals, majoritàriament, eren persones de gran estatus social com ara els reis, els aristòcrates o els eclesiàstics i el sistema triennal, que, segons Domínguez i Carillo (2008) i Liarte (2010), consistia a dividir la terra de cultiu en tres parts igual per a sembrar a un cereal d'hivern, a l'altra un cereal de primavera i deixar la restant per a guaret, fent rotació cada any, d'aquesta forma, els camperols no feien malbé la terra de cultiu i podien cultivar tot l'any per tal de pagar els impostos a l'aristocràcia. A més, s'introduïren de noves

eines agrícoles com l'arada o els molins. Això provocà un creixement demogràfic, una recuperació i, per tant, el desplaçament cap a les ciutats on, l'artesania, el comerç i la moneda varen experimentar diversos canvis, ja que l'artesania va disminuir la seva producció per la manca de mà d'obra. El comerç, com l'artesania, va viure una reducció i es vinculà amb el món rural. Es va potenciar, sobretot, el comerç regional perquè hi havia bandolerisme, pirates i mala conservació de les vies de comunicació, aspectes que dificultaven el comerç a distància.

Finalment, ens trobam a la baixa edat medieval, segles XIV-XV, on va tenir lloc una crisi agrícola, una disminució de la producció, un empitjorament de l'alimentació i la pesta negra, per tant, l'època medieval va acabar amb unes condicions pèssimes per a la societat d'aquell temps.

Amb una visió més centrada a Espanya, podem dir que durant l'edat medieval varen viure dues cultures molt diferents entre elles amb un gran poder cadascuna, les quals són la islàmica i la cristiana i, específicament a Mallorca, la catalana-cristiana. Quan va caure l'Imperi Romà, a la península Ibèrica es va establir el regne visigòtic, els quals varen estar a la península des del 476 fins al 711, moment al qual els musulmans varen conquerir la major part del territori, moment al qual, va tenir lloc la batalla de Guadalete, on els musulmans varen acabar amb l'exèrcit del darrer rei visigòtic, Rodrigo, i varen començar la seva expansió per la península Ibèrica sota ordres de Damasc, passant a anomenar-se Al-Àndalus, varen començar la seva expansió pel nostre territori, i donant peu a una progressiva islamització, és a dir, adquisició de la religió islàmica i que, durant els vuit segles que varen estar a la península Ibèrica, han deixat un conjunt de llegats de diferents àmbits (toponímia, patrimoni, gastronomia...), fins que els cristians varen començar la seva expansió pel territori.

Pel que fa a l'època medieval a les Illes Balears, al 455 va finalitzar el domini romà i el rei vàndal Genseric, va incorporar les Illes al seu regne. Els vàndals varen viure a les Illes Balears fins que, Isam al-Hawlani al segle X va les va conquerir i les deixà en mans musulmanes fins al 1229, any on els cristians varen començar la seva extensió per les Balears, encapçalats per Jaume I¹.

¹ Comte de Barcelona i rei d'Aragó (1213-76), de València (1239-76) i de Mallorca (1229-76) i senyor de Montpeller, fill de Pere I el Catòlic i de Maria de Montpeller.

3. Etapa musulmana a Mallorca (902-1229).

3.1. Desenvolupament i fets històrics de l'època musulmana a Mallorca (902-1229).

A aquest apartat s'explicarà com va ser l'expansió dels musulmans per Mallorca, així com l'evolució d'aquesta societat a ella. Pel que fa a Mallorca durant l'època musulmana, va durar des de l'any 902, moment al qual Isam al-Hawlani va conquerir les Illes Balears, anomenades Illes Orientals, fins al 1229, any on Jaume I va annexar Mallorca a la corona aragonesa, donant pas a l'etapa catalana-cristiana les Illes Balears. Durant aquests 327 anys, es va viure un procés d'islamització, és a dir, la població de l'Illa de Mallorca va adoptar la religió, el pensament i els costums dels musulmans². Com he explicat a l'apartat dos (contextualització de l'edat medieval (476-1492)) del meu TFG, els musulmans varen arribar a la península Ibèrica l'any 711 amb la batalla de Guadalete, però, no va ser fins a l'any 902 que varen conquerir l'illa de Mallorca.

Als darrers anys del segle IX, durant l'emirat independent de Damasc, els musulmans tenien el control d'un alt percentatge de la Mediterrània, per tant, tenien un notori poder naval que els donava peu a dominar les rutes comercials d'aquesta part del món. Les Illes Balears, al trobar-se a un punt estratègic de la mar Mediterrània, eren de gran interès pels musulmans. Segons Moll (2006) la primera expedició per part dels musulmans a les Illes Balears va ser l'any 707 en mans d'Abd Allâh b. Musa, fill de Mûsà b. Nusayr, amb la flota d'Ifriqûiya, anomenant-se aquesta expedició l'expedició dels notables perquè la varen dur a terme una gran quantitat de notables. Aquest mateix any, els habitants de Mallorca i Menorca varen signar un pacte de pau amb els musulmans, però, l'any 848 els illencs el varen trencar.

A causa d'aquest trencament del pacte i l'atac a les flotes navals musulmanes per part dels illencs, el mateix any, 848, Abd al-Rahmân II va enviar una nova flota contra les Illes de Mayûrca (Mallorca) i Manûrqa (Menorca) i que, per aconseguir la pau, l'any 849, els illencs varen haver de renovar el pacte que havien signat l'any 707, segons el qual la població balear havia de donar un terci de les seves riqueses i els illencs foren transformats com a esclaus.

L'any 902, Isam al-Hawlani va començar una nova expedició per la Mediterrània, però, a causa d'una tempesta es va veure obligat a restar uns mesos a Mallorca. Durant aquest període, va aprofitar per conèixer l'illa, com s'organitzava i els castells que hi havia i va veure que es tractava d'un lloc indefens i que, per tant, era candidat de ser conquerit. Amb tota aquesta informació, quan tornà al seu lloc d'origen, va transmetre els seus nous

² Si es vol conèixer informació sobre la seva religió, és a dir, l'Islam, es pot llegir les obres citades a la bibliografia de Ruíz, M. (2002).

coneixements a Abdalà, emir de Còrdova durant aquells anys, el qual li va atorgar naus i l'anomenà governador per conquerir les Illes Balears. Després de la batalla contra els bizantins, els musulmans varen obtenir la victòria i amb aquesta, començà un procés d'islamització a les Illes Balears, la transformació dels cultius de les terres, s'introduí una divisió administrativa i els mesclaren amb els rums, és a dir, els descendents dels romans, el nom de les Illes Balears passà a ser el d'Illes Orientals d'Al-Àndalus que varen estar sota domini musulmà fins al 1229 i varen ser governades per diferents califes (**Annex 1**). A més, l'organització política de les Illes Balears va canviar durant els 327 anys de domini musulmà perquè començaren integrades a la taifa de Dénia (1014), després passaren a ser una taifa independent (1076-1115), després restaren sota domini almoràvit (1115-1145), més tard foren un Estat independent dels Banû Gâniya (1145-1203) on es troba el govern d'Abû Ibrâhîm Ishâq. Muhammad (1151-1184) i, en darrer lloc, estaven sota domini almohade (1203-1229).

Abans de la conquesta a mans d' Isam al-Hawlani l'any 902, però, va tenir lloc una fase d'exploració de l'illa per tal d'aconseguir informació sobre la seva organització, el seu recorregut marítim i les seves possibilitats com a lloc per habitar. Una vegada va tenir lloc la conquesta musulmana de l'illa de Mallorca, es varen començar a transportar mercaderies, vivers, animals, llavors i persones i va començar la fase d'assentament, on se seleccionaven acuradament els espais tenint en compte els recursos aquífers que hi havia i que hi podien utilitzar, ja que per a la societat musulmana, l'aigua és un element essencial.

Amb la conquesta de les Illes Orientals, la societat passà a organitzar-se en clànics i, podem dividir la població segons dos criteris, el religiós i l'econòmic. Pel que fa al criteri religiós, s'ha de dir que els musulmans varen respectar tots els credos religiosos sempre quan es pagués un impost especial, deixant dividida la població en diferents grups. Per una banda, estava una minoria àrab i eren qui tenien més poder, els musulmans, on es trobaven els àrabs, els berbers i els hispans que varen acceptar la religió musulmana, els quals rebien el nom de muladí. Després, estaven els no musulmans, els quals eren els cristians que estaven sota domini musulmà, anomenats mossàrabs, i els jueus. I, per últim, es trobaven els esclaus. D'altra banda, si es té en compte un criteri econòmic, podíem distingir tres grans grups. El primer que s'anomenava jassa, compost per l'aristocràcia on es trobava la família del califa, després estava l'ayan on es trobaven els muladí, jueus i àrabs, els quals formaven la classe mitjana i, per últim, tenim l'amma on es trobaven els muladí i els mossàrabs els quals podien ser camperols, treballadors urbans i els esclaus.

Durant els primers deu anys de domini musulmà, a Mallorca Isam al-Hawlani va edificar els elements principals que caracteritzaven a qualsevol ciutat islàmica; els banys, les posades i les mesquites. Per tant, Madîna Mayurqa, comptava amb els trets característics de les ciutats islàmiques i, en comparació amb les alqueries o ravals que estaven a l'illa, el seu desenvolupament va ser desigual, ja que Madîna Mayûrqa va viure un gran

Madîna Mayûrqa. Recueperat de: CALVIÑO, C., BIBILONI, P., BENNÀSSAR, M., MOLL, M. i VIDAÑA, L. (2003). “*Història de les Illes Balears*”. (p.117). Edicions Documenta Balear: Mallorca

varen tenir un procés tan espectacular. A més, pel que fa a l'organització de l'espai urbà, la ciutat es trobava emmurallada en forma de semicercle, trobant-se la muralla per la costa i pel que són actualment les avingudes i, segons Janer (2009) “estava tancada dins d'una triple murada amb torres, [...] el seu neuràlgic fou l'Almudaina, fortalesa destinada a ser residència del valí. Al seu voltant es bastiren aglomeracions compactes d'edificis públics amb carrers estrets, [...] amb un traçat laberíntic” (p. 35).

És a dir, al primer recinte dins d'aquesta muralla estava l'Almudaina on residia el valí i estava el poder polític on, a més, estava la mesquita principal (on avui està situada la Seu) i una altra Almudaina que tenia el nom de Gumara (actual el Temple), el segon recinte s'anomenà Urbs vetus i el tercer recinte era el Raval Nou, i, dins d'aquests recintes estaven els habitatges, les mesquites (**Annex 2**), forns, molins, botigues, etc. Les muralles servien a més, per separar la ciutat del camp. A més, aquests recintes fortificats comptaven amb nombrosos portals les quals donaven accés a diferents llocs de la ciutat (**Annex 3**).

Durant els regnes de taifes (1014), a la part oriental d'Al-Àndalus es varen formar les taifes esclaves, les quals eren governades per esclaus europeus eren acuradament educats sota els pensaments i costums islàmics. Un d'aquests governadors va ser Abû-l-Yays Muyâhid al-Âmirî, antic esclau d'al-Mansur. Muyâhid al-Âmirî va consolidar a Dénia un govern autònom i va

Dinar anònim dels Banu Ganiya. Elaboració pròpia. Disponible al Museu de Mallorca.

nomenar califa a al-Mu'aytî, annexionant les Illes Orientals a la taifa de Dènia després d'un episodi violent perquè Muyâhid al-Âmirî va abatre contra els illencs i enfundí la por entre la població, sobretot cap als sectors dominants perquè presentaven una amenaça potencial contra el seu poder. A més, va controlar la cria d'egües perquè era la base de la riquesa dels notables illencs, introduint així la moneda islàmica als circuits monetaris de les illes (**Annex 4**).

Durant el període de la taifa independent de les Illes Orientals (1076-1115), va tenir lloc la croada pisana-català, amb el pretext d'alliberar els captius cristians que restaven a Mallorca, però, la veritable raó era el pillatge i la consecució d'un botí. A l'abril del 1114 naus pisanes varen partir des de Barcelona cap a Mallorca, arribant a Pollença. Cada vegada els croats anaven guanyant terreny a la ciutat i, amb aquest avançament, Mubasir va demanar ajuda a l'emir almoràvit, 'Alî b. Yusûf per tal d'intentar aturar als pisans-catalans, però, l'ajuda va arribar tard perquè la ciutat ja estava destrossada quan varen arribar, donant pas amb la seva arribada a les illes al domini almoràvit.

Durant el domini almoràvit a les Illes Orientals (1115-1145), els illencs que varen sobreviure a l'atac pisano-català i varen fugir a les muntanyes tornaven, a poc a poc, a la ciutat. L'almoràvit Ibn. Tâqartâs va començar la reconstrucció de la ciutat i anomenà primer governador almoràvit a Wânûdîn b. Sîr, però, es trobaren amb una part de la població de Madîna Mayûrqa que no estava acceptava la presència almoràvit i va organitzar revoltes, així doncs, 'Alî b. Yusûf passà a ser el governador de les Illes Orientals i, per tant, començà el període d'Estat independent dels Banû Gâniya (1145-1203).

Durant l'Estat independent dels Banû Gâniya (1145-1203) varen governar diferents persones (**Annex 5**), començant per 'Alî b. Yusûf, passant per Muhammad i acabant amb Isâq b. Alî. Durant el govern d'Isâq, se signà un tractat amb Pisa i Gènova, a més, els almohades varen irrompre a Al-Àndalus i a Mallorca, moment al qual, va tenir lloc el primer califa almohade anomenat 'Abd al-Mu'min, qui declarà la submissió dels Banû Gâniya. Amb aquesta situació, Isâq es va veure obligat a donar part dels seus botins als almohades, però, el califa almohade, no content amb això, li va demanar que acceptés la seva sobirania i a anomenar-lo durant la predicció dels divendres a la mesquita major.

Isâq com va saber que Yûsuf havia arribat a la península, va pensar que li convenia reconèixer la seva autoritat per tal d'intentar mantenir el seu govern a l'illa de Mallorca, però, com el califa almohade no es refiava, va enviar una esquadra encapçalada per Abû-I-Hasan Àlî b. al-Rubartayr per comprovar si Isâq deia la veritat. Durant aquests moments, part dels Banû Gâniya estaven al Magrib perquè volien annexionar-lo al seu poder i Isâq i Rubartayr

comptaven amb complicitats que varen permetre a un grup de cristians empoderar-se de Madînat Mayûrqa, l'actual Almudaina. Les tropes almoràvits que quedaven a la ciutat varen intentar recuperar la q̄saba, però, Rubartayr va signar un acord amb el qual va guanyar molt de doblers i deia que Isâq havia de fugir.

Davant aquesta situació, Isâq va demanar als seus germans que es dirigeixin a les Illes Orientals per restablir una solució, els quals varen haver de fer front a un poder polític favorable pels almohades. Tot i que pareixia que tot estava en contra dels Banû Gâniya, varen aconseguir recuperar Mallorca i Isâq va governar fins al 1203, moment al qual morí durant la conquesta almohade de Mallorca, donant pas així al seu govern que va durar des del 1203 al 1229.

L'any 1203 va tenir lloc la conquesta almohade de l'illa de Mallorca i va ser anomenat governador Abû 'Abd Allâh b- 'Abd al-Salam al-Kûmî per Abû-l-'Ulâ Idûs b. Yûsuf. Després d'ell, passaren diferents governadors (**Annex 6**) fins a arribar al darrer governador almohade, Abû Yahyâ. El seu govern es caracteritzava per tenir com a base la por de la població, fet que va provocar tensió entre els habitants illencs i que els cristians varen aprofitar per començar la seva extensió per les illes, territori que conquistaren l'any 1229 tenint com a cap Jaume I.

Una vegada explicats els esdeveniments polítics i, una breu pinzellada de com es va organitzar i desenvolupar arquitectònicament la Madîna durant els primers anys d'invasió musulmana, en relació amb l'organització social, els musulmans varen dividir els camps en finques grans i varen començar a formar les alqueries que, segons Ribas (2015) significa poble perquè comptava amb una notable quantitat de cases i era on se centraven les espècies, els perfums, la seda, les perles i diferents productes de luxe, donant lloc a territoris clànics (**Annex 7**). Aquestes alqueries eren propietat de famílies extenses, donant lloc a territoris com Binissalem que vol dir fill de Salam o fills de la pau. Complementaris a les alqueries, es trobaven els rahals, els quals pertanyien a personatges de càrrecs públics com la que hi havia a Inkan (actual Inca) o el rahal del Margi vinculat a l'alqueria de Beniforani a Bunyola, lloc on es pot veure la font de sa Pastera (**Annex 8**).

Pel que fa a l'agricultura i la ramaderia, amb les alqueries i rafals podem veure que un gran percentatge de la població musulmana vivia al camp, per tant, l'agricultura era un dels principals recursos econòmics per a Mayûrqa, i, segons Kirchner (2006) els musulmans varen introduir nous productes com les panses, les ametlles, les figues, el cotó, les olives, les vinyes, les moreres, els dàtils, els tarongers, els llimoners, els cavalls i les mules entre altres

productes. (p. 205). Per tant, podem veure que hi havia terres de secà amb conreus mediterranis com l'olivera, la vinya i els cereals i les terres de regadiu on es conreaven productes com l'arròs, la taronja, el safrà o la llimona.

Així mateix, els camps es varen omplir de xarxes hidràuliques amb qnâts, séquies, aljubs, sínies i safarejtos, ja que pels musulmans l'aigua era un element principal i essencial per la vida. Així doncs, segons Kirchner (2006) varen introduir tres tècniques hidràuliques per obtenir aigua tant per la ciutat com per l'ús als camps, les quals varen ser els qnâts, les sínies de sang i els cub dels molins. Els qnâts es varen construir a les valls del Raiguer, al sud de la Serra de Tramuntana i al sud-est de l'illa i amb ells aconseguien aigua subterrània mitjançant una perforació vertical dels pous i la conduïen cap a la superfície gràcies a una galeria. Pel que fa a les sínies, a Mallorca s'utilitzava la sínia de sang, la qual tenia una roda subjectada a una corda amb arcaducs³. La roda es movia amb l'engranall que l'accionava un animal donant voltes, fent que la corda es submergís a l'aigua i els arcaducs s'anaven omplint fins a arribar a dalt de la roda on es buidaven i omplien la canaleta que es dirigia a un safareig distribuïa l'aigua al camp de cultiu. Per últim, pel que fa als molins de cub, consistia a dirigir l'aigua cap a la roda horitzontal del molí mitjançant els cub. Aquests molins tenen forma de torre i a elles acumulen l'aigua mitjançant una síquia i, amb l'obertura que hi ha al fons dels cub, l'aigua sortia a gran velocitat i la distribueix.

I, per acabar, varen introduir un sistema de síquies extens per tal d'abastir d'aigua a la població de l'illa. La font principal d'on venia l'aigua de la ciutat era la Font de la vila, o com es deia en àrab, Ayn al-Amîr (font de l'emir), de la qual, la població agafava l'aigua, construïen una síquia, la qual entrava per l'actual carrer de Sant Miquel i sa Riera, dividint la Madîna en dues meitats, i transportaven l'aigua passant pel carrer de Blanquerna, la Porta Pintada fins al Palau de l'Almudaina (Agüera, 2020).

3.2. Legat que ens queda de l'època musulmana a Mallorca.

Pel que fa al llegat (**Annex 9**) que ens queda d'aquesta etapa a la nostra illa, avui en dia a Mallorca no tenim una gran quantitat de petjades de l'època musulmana perquè, amb la conquesta cristiana-catalana de l'illa es varen destruir moltes construccions musulmanes com per exemple,

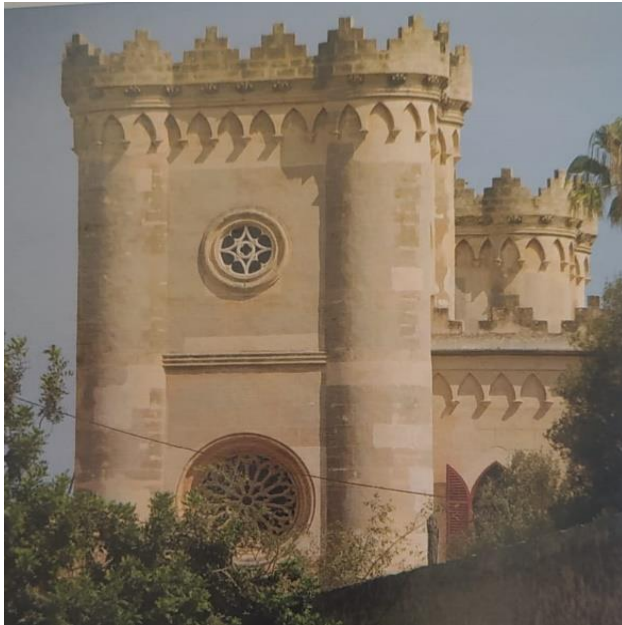

Banys àrabs a Palma. Elaboració pròpia.

³ Canonades per on passa l'aigua.

una mesquita que es trobava on està l'actual Seu. A més, la inundació que va tenir lloc el 1403 pel torrent de la Riera, s'accelerà el procés de destrucció. I, per acabar amb el pas del temps i les contínues reformes que s'han fet, hem perdut quasi tots els vestigis de l'antiga murada àrab. Tot i això, sí que podem comptar amb algunes restes arquitectòniques, numismàtiques, funeràries, aliments, recursos hidrogràfics, artístics o no tangibles com els topònims.

En relació amb el que ens ha quedat avui en dia d'aquesta etapa relacionada amb

Castell de Bendinat, Calvià (DIV). Recuperat de: CATEURA, P. (2006). "Mallorca". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (p.180). El Mundo

l'arquitectura del moment, podem comptar amb les torres de l'Almudaina, l'Almudaina de Gumara (el Temple), el castell d'Alaró, el castell de Santueri, el castell del Rei, la torren d'en Nunis a Capdepera, els jardins d'Alfàbia, els banys àrabs situats al carrer Can Serra, una antiga alqueria musulmana que és l'actual castell de Bendinat, a Calvià i, malgrat no comptar amb restes d'aquesta muralla, segons Bauçà (2006) "documentos como el Llibre del Repartiment, el Liber

Maiolichinus, pinturas como las del

palau Aguilar catalán o el de Sant Jordi de Niçard, algunos dibujos y las prospecciones arqueológicas realizadas, se erigen como valiosas Fuentes para conocerla" (pàg. 131). Però, sí tenim avui en dia una drassana que formava part de la segona zona de la murada islàmica és la que podem trobar a l'Hort del Rei, així com restes d'una de les portes que hi havia a la muralla, perquè actualment tenim la de Bab al-Mudi (de la gabella de la sal), restes de la mesquita i un minaret que hi havia al convent de Santa Clara i restes urbanes davall la Seu. També, podem comptar amb la Torre d'en Nunis al Capdepera.

Torre d'en Nunis a Capdepera. Elaboració propia.

A més, també podem parlar de petjades com alguns vivers que varen introduir els musulmans amb la seva arribada a Mallorca, com per exemple, la vinya, tot i que per motius religiosos les utilitzaven per aconseguir panses i no alcohol, el blat, oliveres, llimoners, tarongers o ametles, essent alguns d'aquests productes essencials a la producció agrícola mallorquina i, per tant, la base econòmica de l'agricultura.

En relació amb l'extensa xarxa hidrogràfica que varen construir, no hi ha una gran quantitat de petjades perquè, els catalana-cristians varen desenvolupar una agricultura més centrada als conreus de secà i, per tant, molts dels elements hidràulics que construïren els musulmans es deterioraren pel desús, tot i això, podem comptar amb alguns qnâts i sínies, un d'ells el de la Font de la Vila, o com es deia en àrab, Ayn al-Amîr (font de l'emir), restes que encara es poden veure prop de la facultat de Turisme de la nostra universitat, que, segons Agüera (2020) “fue declarada Bien de Interés Cultural por el Consell de Mallorca en 2006 y Emaya (...) recalca que «después de diez siglos, (...) aún representa una de las aportaciones básicas para el abastecimiento diario de agua a la ciudadanía»”. Així com les sínies al molí d'Orient o els molins en cub de Llinars a Pollença.

Molins de Llinars a Pollença. Per Albertí, M. (2014). “Pollença - Molins de Llinars”. Recuperat de: <https://es.wikiloc.com/rutas-mountain-bike/pollenca-molins-de-llinarsmiquel-alberti-6219107>

Pel que fa a les restes numismàtiques, artístiques o funeràries, les podem veure al Museu de Mallorca on estan exposats i es poden anar-hi a visitar i mirar i als banys àrabs on hi ha diversos gerros.

Per acabar, en relació amb el legat no tangible que tenim avui en dia a la nostra illa provinent d'aquesta etapa són els topònims com Banyalbufar, Alcúdia, Binissalem o Algaida o festivitats com la de Moros contra cristians.

Així doncs, pel que fa al legat que perdura als nostres dies de l'etapa musulmana a l'illa de Mallorca, resistents al pas dels segles, podem comptar amb un variat, però, reduït nombre de fonts històriques, és a dir, petjades, que ens ajuden a entendre com era la societat musulmana que va viure a la nostra illa i quins eren els seus costums o formes de vida. Així mateix, cal dir que algunes d'aquestes petjades són considerades patrimoni cultural de la nostra illa com per exemple els banys àrabs, els jardins d'Alfàbia i el castell d'Alaró. Així

també, podem veure algunes característiques pròpies de l'art islàmic ⁴com, per exemple, que no hi ha cap imatge religiós a cap petjada que ens queda i petjades d'arquitectura civil com són els castells amb columnes, pilars i arcs de ferradura i mig punt.

4. Transició de l'etapa musulmana a l'etapa catalana-cristiana a Mallorca (1229-1232).

4.1. Què és la transició?

La transició és aquella època on a Mallorca es va viure el trencament i la substitució de la societat musulmana per la catalana-cristiana, on els musulmans eren perseguits, atacats, assassinats o esclavitzats per la societat catalana-cristiana i els catalano-cristians anaven introduint la seva religió, costums, llengua i introduïren canvis socials, econòmics i polítics. Aquesta època va començar amb el desembarcament de la tropa naval de Jaume I a Santa Ponça el 1229 i acabà l'any 1232 amb l'expulsió, conversió o esclavització de la població islàmica de l'illa de Mallorca. L'antecedent de l'expansió de Jaume I per les Illes Orientals d'Al-Àndalus va ser la victòria cristiana a la batalla de Navas de Tolosa⁵, l'any 1212, on Alfons VIII de Castella, Pere II d'Aragó i Sanç VII de Navarra es varen enfrontar amb el seu exèrcit contra l'exèrcit almohade d'Abu 'Abd Allah Muhammad al-Nasir a Serra Morena. Aquesta batalla suposà l'expansió cristiana a la península Ibèrica i, per tant, el retrocés de l'Al-Àndalus (García 2005). Amb aquest fet, Jaume I va començar la seva expansió per la Mediterrània amb l'objectiu de recuperar el prestigi, poder i autoritat de la Corona.

4.2. La conquesta de Mallorca per Jaume I (1229-1232).

La conquesta de Mallorca en mans de Jaume I va tenir lloc per diferents causes, de caràcter econòmiques, militars i estratègiques. Pel que fa als musulmans, el govern almohade, encapçalat per Abû Yahyà es trobava a una situació de feblesa perquè, com he dit a pàgines anteriors, es caracteritzava per basar-se a la por de la població, la qual cosa provocà tensió entre ella, així doncs, Jaume I va veure la possibilitat de conquerir l'illa perquè els musulmans estaven a una situació de feblesa. A més, pel que fa a les causes militars i econòmiques, la noblesa feudal i burgesia mercantil de la corona catalanoaragonesa va veure aquesta conquesta com una possibilitat d'annexionar més territoris a la seva corona, guanyant més poder així com consolidar un lloc per l'expansió del comerç per la mediterrània. I, relacionat amb això darrer, les causes estratègiques eren que les activitats corsàries dels musulmans

⁴ Si es vol conèixer més sobre l'art islàmic es poden llegir els llibres de Bango, I. et al. (2002), Barral, X., et al. (1990), Delgado, C. (1991) i Pijoán, J. (1999).

⁵ Si es vol conèixer més sobre la batalla de las Navas de Tolosa, es pot llegir el llibre de García, F. (2005).

dificultaven el comerç català per la mediterrània, ja que sofrien constants atacs (Calviño, Bibiloni, Bennàssar, Moll i Vidaña, 2003).

Totes aquestes causes varen provocar que, l'any 1229 comencés el procés de conquesta de Madîna Mayurqa. Així doncs, aquest mateix any, la tropa naval de Jaume I, ajudat per Guillem de Montcada i Nunó Sanç, va sortir de Cambrils, Salou i Tarragona cap a Mallorca. Inicialment, el rei havia de començar la conquesta des de Pollença, però, la meteorologia desfavorable el va obligar a desembarcar finalment a la costa de Santa Ponça el 10 de setembre del 1229. L'arribada dels catalano-cristians a l'illa de Mallorca, va ser divisada pels musulmans des de les talaies costanes com per exemple la del castell del rei situada a Pollença. En arribar a Mallorca, la primera batalla important que va tenir lloc va ser la del Coll de sa Batalla, amb victòria catalana-cristiana. Després d'això, l'exèrcit de Jaume I marxà cap a la serra de Portopí on, Jaume I, va veure la ciutat que anava a conquerir (Madîna Mayurqa) i, segons diu Janer (2009) “quedà meravellat tal com diu al Llibre dels fets «la plus bella vila mai no vista»” (p. 37).

A aquella serra va tenir lloc una de les principals batalles de la conquesta cristiano-catalana, la batalla de Portopí, el 12 de setembre del 1229. Aquesta batalla va ser un enfrontament de l'exèrcit almohade de Mallorca amb el cristià de Jaume I a diferents llocs de la Serra de Portopí o Burguesa. Els musulmans varen desplegar-se per la serra perquè sabien que els cristians havien de passar per aquelles terres si volien arribar a la Madîna. Sanç i Montcada varen perdre la vida a aquesta batalla i, avui, ens podem trobar amb un cenotafi a Calvià on es pot veure una creu que es va fer en commemoració la batalla i de la mort d'aquests dos personatges (**Annex 10**). Tot i això, les tropes de Jaume I varen aconseguir fer retrocedir els musulmans, obrint així, el pas cap a la Madîna. Davant aquesta situació i, després del combat al coll de la Batalla, Abû Yahyà va intentar negociar amb Jaume I, però, va ser rebutjat. Com va veure que la tropa de Jaume I no estaven disposats a arribar a un acord i que la seva ferocitat era gran, Abû Yahyà va reunir als habitants dins la muralla.

Amb la victòria a la batalla de Santa Ponça, l'exèrcit cristià es va desplaçar cap al nord de la ciutat i, a partir del 14 de setembre, varen començar a

Entrada de Jaume I a Madîna Mayurqa. Oli de Fausto Morell. *Hotel son vida (MUR)*. Recuperat de: CATEURA, P. (2006). “Mallorca”. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (p.20). El Mundo.

organitzar-se i a atacar les muralles de la Madîna per tal de dur a terme el setge a la ciutat. La ciutat de Mayûrqa estava custodiada per dues almudaines, la que coneixem actualment i la de Gumara, però, la ferocitat dels cristians va ser tan gran que el 31 de desembre de 1229, Jaume I va prendre Madîna Mayûrqa (Palma), entrant a la ciutat pel carrer de la síquia (actual carrer de Sant Miquel i les Avingudes) (**Annex 11**) i investiren contra la societat musulmana, donant així, pas a l'etapa catalano-cristiana de Mallorca que durà fins al final de l'edat medieval.

Amb el setge de la ciutat de Mayûrqa, va tenir lloc l'assassinat del darrer valí musulmà d'aquesta illa, Abû Yahyà, i milions de musulmans varen haver de fugir cap a les muntanyes de la Serra de Tramuntana (Almallutx) i als castells rocosos que hi havia a elles com per exemple el castell d'Alaró i el del Rei a Pollença o el de Santueri a Felanitx, situat al Llevant de l'illa, ja que no hi havia possibilitat de pacte, essent la mort o l'esclavitud el seu únic destí, és per això que segons la crònica, varen tenir lloc 7000 esclaus i 25000 morts. (Thomas, 2018, min: 21:45).

Castells rocosos on es varen refugiar una part de la població musulmana de Mayurqa. (Santueri, Castell d'Alaró i Castell del Rei).

Recueprat de: <https://mallorcapremiutours.com/curiosidades-de-mallorca/castillos-roquers-de-mallorca/>

En entrar a la ciutat els catalano-cristians es trobaren amb la vuitena ciutat d'Al-Àndalus amb murades, horts, musulmans, esclaus i jueus i estrangers. A més, el nom de Madîna Mayurqa es traduí a la nova llengua que s'utilitzaria a Mallorca, és a dir, el català, així doncs, era la Ciutat de Mallorca. D'aquests fets, és a dir, de com va tenir lloc la conquesta de Mallorca per Jaume I i què significà, hi ha dues obres que presenten visions diferents dels esdeveniments, però igual d'enriquidores per poder entendre el que va passar. Aquestes dues obres són el Kitab Tarih Mayurqa⁶, escrit per Ibn Amira Al-Mahzumi i traduït per Bordoy i Rosser, on es té la visió dels vençuts (musulmans), dona a conèixer com va viure la població andalusina la conquesta i la mala gestió que va tenir el govern musulmà. I, l'altra obra és el Llibre dels fets escrit per Jaume I, el qual forma part de les quatre grans cròniques juntament

⁶ Si es vol conèixer aquesta obra es pot llegir el llibre de Bordoy, G. i Roser, N.(trad.). (2009).

amb el Llibre del rei en Pere de Bernat Desclot, la Crònica de Ramon Muntaner i la Crònica de Pere el Cerimoniós, on es té la visió dels vencedors (cristians).

4.3. La resistència musulmana.

Durant la conquesta catalana-cristiana, la població andalusina que residia a Mallorca es refugià a algunes coves de les muntanyes de la Serra de Tramuntana o castells per protegir-se i intentar sobreviure Així doncs, molts estaven refugiats al castell d'Alaró (on residiren durant 8 mesos), al castell del Rei (Pollença), a la muntanya de Ferrutx (Artà), a Santueri i a Almallutx. El Llibre dels Fets de Jaume I narra amb detall la persecució i atacs que realitzaren els hostes feudals als grups de camperols refugiats (Cateura, 2006 i Sitges, 2006).

D'aquests llocs de resistència musulmana, Almallutx va ser el darrer recinte al qual varen aguantar els musulmans. Aquest lloc de resistència va passar de ser una alqueria a un camp de refugiats on hi havia recursos hídrics, protecció natural i, a més, estava estratègicament ben situat. Tot sembla que la població musulmana que residia allà va morir cremada o assassinada. Pel que fa a les restes que es poden trobar, Deyà i Galera a la seva conferència varen mostrar imatges de gerros trobats (**Annex 12**) i que, a més, allà hi va haver sòcols, dos cementiris i una mesquita.

4.4. Fi de resistència musulmana a Mallorca.

Una vegada presa la ciutat, el rei Jaume I el Conqueridor, va començar un procés de reducció de la resistència musulmana perseguint-los per les muntanyes de la Tramuntana per tal d'eliminar-los, ja que pensava que si quedaven reductes musulmans, hi havia la possibilitat de tenir lloc una contra ofensa.

Conquesta de Mallorca per part de Jaume I (1229-1232). *Recuperat de:* CATEURA, P. (2006). "Mallorca". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (pp. 24-25). El Mundo.

Per tal d'obstaculitzar els possibles desplaçaments de la població andalusina resident a Mallorca, Jaume I va començar a construir fortificacions i, amb l'assentament dels catalano-cristians a Mallorca i la inexistència d'ajudes cap als musulmans, la resistència andalusina es va rendir, primer una fracció dirigida per Xuaip l'any 1231 i la resta l'any següent, donant així, per acabada la resistència musulmana a l'illa de Mallorca.

Una vegada es donà per finalitzada la conquesta de l'illa de Mallorca, Jaume I va procedir a repartir el territori entre aquelles persones que varen aportar, tant de forma econòmica com militar, a la conquesta de l'illa, document tot al Llibre del Repartiment (**Annex 13**).

Després d'haver repartit el territori de Mallorca, va començar el repoblament amb nova població, la majoria catalana. Pel que fa al destí de la població musulmana no va ser positiu, ja que, o va ser assassinada o esclavitzada. A més, Jaume I va elaborar la Carta de Franquesa per potenciar el repoblament dels territoris conquerits. Així doncs, els nous pobladors de Mallorca varen introduir la llengua catalana, la religió cristiana, el feudalisme i els costums cristians. És a dir, als canvis més significatius que es varen donar a Mallorca amb la conquesta catalano-cristiana, es poden diferenciar en canvis arquitectònics, d'agricultura, de religió, econòmics i d'organització social (explicats amb major profunditat al següent apartat).

Per tant, podem dir que, com Moll (2006), la transició de la societat musulmana a la catalano-cristiana a Mallorca “no significa un simple cambio cultural, religioso y político. Se trató, en cambio, de una destrucción social seguida de una compleja operación de sustitución de una población por otra” (p. 9). Ja que, la població andalusina que vivia al territori mallorquí o va ser assassinat o va ser esclavitzat, a més, s'introduí una societat totalment nova i, amb ella, una sèrie de canvis polítics, religiosos, econòmics i socials.

5. Etapa catalana-cristiana a Mallorca (1229-1492).

5.1. Introducció.

Després de la conquesta de Madína Mayurqa per part de la tropa naval de Jaume I, va començar a Mallorca l'etapa catalana-cristiana que durà des de l'any de la conquesta, és a dir, el 1229 fins al 1492, data que es té com a fi de l'Edat Medieval. Durant aquests anys, a Mallorca varen tenir lloc diferents canvis tant socials com econòmics, polítics i culturals. Durant aquesta etapa, Mallorca passà a ser un Regne Privatiu i, posteriorment, va formar part de la Corona d'Aragó tenint diferents reis al tron (**Annex 14**). A més, va ser durant aquesta

etapa històrica que s'implantà la religió cristiana i la llengua catalana com a via de comunicació i es construïren diferents edificis que, avui en dia, són emblemàtics i formen part del nostre patrimoni com per exemple el castell de Bellver o la Seu, així com de patrimoni immaterial com el cant de la Sibil·la.

Per tant, amb la conquesta de l'illa de Mallorca i l'inici de l'etapa catalana-cristiana, hi ha un viratge històric decisiu perquè suposà un trencament total amb la societat que vivia abans a Mallorca, els musulmans, per donar pas a una població amb una llengua, una religió, uns costums i un pensament totalment diferents, per tant, com diu Casasnovas (2007) “assistim al trasplantament d'una nova societat al territori balear. L'actual poble de les Illes Balears té els seus orígens en la conquesta cristiana del segle XVIII i no abans” (p. 251).

5.2. Desenvolupament i fets històrics de l'etapa catalana-cristiana a Mallorca.

5.2.1. Jaume I. (1230-1276).

En conquerir Mallorca, el rei Jaume I va començar a dur a terme importants reformes a l'illa i a la societat dels territoris conquerits. A Mallorca, l'any 1230, va atorgar la Carta de Franquesa mitjançant la qual donava privilegis i drets a aquelles persones que venien a poblar l'illa perquè garantia un sistema més liberal i un feudalisme més lleuger en comparació amb Catalunya. (Calviño, et al., 2003). Així doncs, a poc a poc, Mallorca i les Pitiüses (conquerides l'any 1235) es repoblaven i organitzaven amb la població que ja hi havia a les illes i una nova població que provenia de Catalunya, Aragó, Provença i Itàlia. La societat es deixà d'organitzar en clans islàmics i passà a organitzar-se

Retrat de Jaume I. Oli del s. XVII. *Andrés Reus (AJP)*. Recuperat de: CATEURA, P. (2006). “Mallorca”. Dins *El Mundo-El Día de Baleares*. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (p. 27). El Mundo.

segons el sistema feudal⁷ amb unes institucions i estructura social característiques d'aquest sistema. A la cúspide estava el rei, després es trobaven els cavallers, nobles, els quals eren propietaris de grans territoris tenint poder polític i econòmic, els eclesiàstics que tenien privilegis i un gran poder ideològic i els menestrals, que s'agrupaven en gremis⁸ segons la feina a la qual es dedicaven. Més a baix, estava la població forana, organitzada en mans segons els seus béns, més a baix els jueus qui, tenien un estatut jurídic especial de tolerància

⁷ Explicat a la pàgina 4.

⁸ Reunió de persones del mateix ofici o professió subjectes a certes ordinacions (DIEC2). Recuperat de: <https://dlc.iec.cat/Results?DecEntradaText=gremi&AllInfoMorf=False&OperEntrada=0&OperDef=0&OperEx=0&OperSubEntrada=0&OperAreaTematica=0&InfoMorfType=0&OperCatGram=False&AccentSen=False&CurrentPage=0&refineSearch=0&Actualitzacions=False>

perquè tenien molt de pes dins el comerç i les finances, els estrangers i, per últim, els musulmans que, com que no ser assassinats, es convertiren en esclaus que treballaven al camp o eren venuts. Però, segons Casanovas (2007) “aquesta coexistència de cristians, jueus i musulmans, [...] no fou uniforme, sinó que experimentà fluctuacions. El recel dels cristians envers els jueus ja era palès cap al 1280 i s’intensificà al llarg dels segles següents” (p.253).

També, cal dir que a més dels canvis ètnics i d’organització social, l’economia també es va veure modificada perquè la producció agrícola es reordenà, ja que havien d’aconseguir excedents per poder pagar els tributs i les rendes. Així doncs, l’economia es basava a l’agricultura, la ramaderia, les manufactures i el comerç. En relació amb l’agricultura i la ramaderia, els conreus de regadiu es deixaren de banda, caient en desús algunes xarxes hidràuliques com els qnàts, i es potencià el de secà amb cereals, la vinya i l’oliva, més conegut com la trilogia mediterrània, la vinya es va estendre sobretot a Inca, Alcúdia i Manacor i l’olivera a Bunyola, Valldemossa, Inca i Alcúdia.

A més, pel que fa a la ramaderia, gràcies a l’existència de terres buides, va augmentar el ramat oví i, en conseqüència, la llana i llet, el ramat boví amb el qual s’obtenia carn, llet i ajuda per tasques agrícoles i el ramat porquí amb el qual s’obtenia carn.

Pel que fa al comerç (**Annex 15**), les manufactures que es varen començar a treballar, varen ser els teixits, cuir i la construcció, sobretot a la Ciutat de Mallorca i s’exportaven cereals, safrà, oli, cotó, pells, metalls, mel, oli, vi, sal, armament, llana, formatge i bestiar (Calviño et al., 2003) (**Annex 14**). Així doncs, la Ciutat de Mallorca era l’eix principal d’aquest comerç, diferenciant-la així de la Part Forana.

La capital de Mallorca va ser el nucli urbà de la Ciutat de Mallorca (Palma), essent Mallorca l’eix central d’operacions i dipòsit de mercaderies amb l’oferta de matèries primeres i productes com els teixits, el paper o el ferro. Així doncs, varen aparèixer centres de comerç permanents com per exemple el mercat a Sineu. Com va veure que Mallorca agafava força al comerç, Jaume I va decidir establir una moneda catalano-cristiana, deixant de banda la moneda musulmana que circulava fins a aquest punt a les Illes Balears, així doncs, va començar a circular el real de València.

Moneda de Jaume I. Recuperat de: CATEURA, P. (2006). “Mallorca”. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (pp.11-184). El Mundo.

També, cal dir que Jaume I va introduir el cant de la Sibil·la (declarat patrimoni des del 2010 per la UNESCO) i va crear el 1230 diferents càrrecs unipersonals, els quals varen ser els lloctinents, governadors i virreis, que servien per representar al rei al regne de Mallorca. Dos anys més tard, instaurà el Verguer de la ciutat qui, com a jutge de primera instància, s'encarregava de l'ordre civil i penal a la Ciutat de Mallorca i de minimitzar les diferències que podien sorgir entre els diferents càrrecs de poder. Per acabar, instaurà el batle de Mallorca qui era el responsable de l'administració de justícia civil i penals i el batle forà, qui era el representant de l'autoritat reial a cada vila i presidia els consells locals (Juan, 2006).

Per acabar, pel que fa als canvis a l'estructuració de la ciutat, dins la muralla es varen començar a construir edificis religiosos com esglésies i parròquies, es construïren edificis públics i es reemplaçaren les cases musulmanes per nous edificis. Tot i aquests canvis, l'Almudaina continuà essent llar d'aquelles persones que tenien el poder polític.

Abans de morir Jaume I, va anomenar a Mallorca, regne, donant pas així, al Regne privatiu de Mallorca, el qual es mantingué fins al 1349. A més, continuant amb la tradició de dividir els seus territoris entre els seus fills, va ser com a l'infant Pere el Gran, fill major del monarca, li donà els regnes d'Aragó i València i els comtats de Catalunya, i a Jaume, el fill petit, li donà el regne de Mallorca, els comtats de Rosselló i les possessions del nord dels Pirineus.

5.2.2. Regne Privatiu de Mallorca. (1276-1349).

El Regne Privatiu de Mallorca va durar 73 anys, durant els quals varen passar pel tron 3 reis diferents, Jaume II (1276-1311), Sanç I (1311-1324) i Jaume III (1324-1349). En relació amb els canvis culturals i artístics que es varen viure a Mallorca durant el Regne privatiu va ser la llengua catalana (ja introduïda per Jaume I) i fomentada per Ramon Llull i es contaven rondalles, refranys i llegendes. A més, a la pintura es va veure una mescla d'elements romànics i gòtics com el retaule de sant Bernat o el de santa Úrsula de Mestre de la Conquesta, i es començà a desenvolupar l'art gòtic com podem veure a la Seu, el claustre del convent de Sant Francesc, l'església de Santa Margalida o la parròquia de Sant Miquel de Palma, entre d'altres.

Així doncs, en relació amb els canvis arquitectònics que es varen viure a aquesta etapa, es caracteritzà a l'enderrocament de moltes mesquites musulmanes, com les que estaven on l'actual Seu o parròquia de Sant Miquel de Palma, la construcció del Castell de Bellver, la remodelació de l'Almudaina, la construcció de residències reial com el palau de Valldemossa o Manacor.

Jaume II (1276-1311).

Jaume II, fill de Jaume I, va governar a Mallorca en morir el seu pare, però, durant ell va haver de fer front a difícils situacions. Va haver de signar un tractat de vassallatge Pere el Gran, el seu germà, l'any 1279, poc després, l'any 1285, Pere el Gran envià el seu fill, Alfons, a conquerir Mallorca perquè considerava que Jaume II va tractar el pacte de vassallatge en ajudar a l'exèrcit francès quan atacaren al rei d'Aragó, però, en morí Alfons, Jaume també es convertí en rei d'Aragó qui, amb el Tractat d'Anagni, signat el 1295, aconseguí que li retornessin els seus territoris (Cateura, 2006).

Jaume II de Mallorca (1243-1311). Pintura del segle XVII per Miquel Calafat. Fotografia de: F. Llompart. Recuperat de: AJUNTAMENT DE PALMA. (1982). "Els reis de la casa de Mallorca". (p.15). Palma de Mallorca.

Durant el seu regnat, va dur a terme una ordenació política, administrativa, econòmica amb la fundació de viles (regulada l'any 1300 amb les Ordenacions (**Annex 16**), segons les quals donava un augment de la mà d'obra camperol i artesanal a l'àmbit rural). Amb això, es fundaren les viles de Sant Joan, Campos, Sa Pobla, Montuïri, Santanyí i Porreres i traslladà alguns habitants de Binissalem, Algaida o Petra cap altres viles on podrien tenir millor qualitat de vida. Així també, es millorà els serveis a les viles de Sineu, Artà, Inca, Pollença i Sóller i es construïren la muralla de Capdepera, Alcúdia, Felanitx i Santanyí. A més, va voler remodelar la Ciutat de Mallorca per tal de llevar l'organització musulmana, així doncs, va eixamplar algunes places, va concentrar la població jueva al Call Major, d'on sorgí Jafudà Cresques (cartògraf), eixamplà la plaça de Santa Eulàlia i Sant Andreu (avui en dia és plaça de Cort) (Casasnovas, 2007).

Pel que fa a l'economia, es continuà utilitzant la trilogia mediterrània i el comerç continuava tenint força, per això, Jaume II va introduir el reial mallorquí l'any 1301, és a dir, una moneda pròpia. A més, l'any 1315, va crear el Consell General i Secret amb el qual pretenia assessorar els jurats sobre la política de la Universitat.

Monedes introduïdes per Jaume II. Recuperat de: TUDELA, L. (2006). "El nuevo reino y los problemas políticos (1276-1298)". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La dinastía de Mallorca-Rosellón (1276-1343)*. (pp.101). El Mundo.

Per acabar, en relació amb les reformes que es dugueren a terme relacionades amb l'arquitectura de Mallorca, durant el regnat de Jaume II, l'any 1300 es començà a construir el

castell de Bellver, obres que s'acabaren l'any 1309, es modificà l'Almudaina i es convertia al principal palau de residència dels reis de Mallorca, es construïren esglésies com la de Santo Domingo o San Francesc i cases reials com el palau de Valldemossa. S'ha de dir, a més, que aquesta arquitectura es caracteritzava per deixar de banda l'art romànic anterior i donava pas al gòtic, el qual introduí noves tècniques com els vitralls, rosasses, arcs i voltes ogivals i arcbotants i una estètica relacionada amb la mentalitat de la nova societat burgesa i urbana (Casasnovas, 2007). Aquest estil artístic molt present a la nostra ciutat de Palma com per exemple, a la Seu, però, també al retaule de Santa Maria de Joan Massana, el retaule de Santa Maria la Major de Joan Daurer, el retaule de Santa Anna de Ferrer Basa i R. Destorrents, els murs de l'Almudaina i Bellver de Francesc Cavaller, la Passió del convent de Santa Clara o escultures que formen part de les construccions arquitectòniques com poden ser els capitells o les gàrgoles, així com les escultures del portal del Mirador de la Seu. Per acabar, també va tenir lloc un floriment literari amb les obres de Ramon Llull, d'Anselm Turmeda, Bernat de Mallorca o Guillem de Torrella.

Sanç I (1311-1324).

En morir Jaume II el succeí el seu segon fill Sanç I. Durant el seu regnat, va poder minvar les tensions existents amb França i va poder establir un regnat de pau i tranquil·litat. Durant aquest temps, va continuar amb la construcció de les fortificacions de les muralles d'Alcúdia i Capdepera i va impulsar l'agricultura i el comerç. Per tal d'aconseguir els seus objectius, Sanç I va crear el Veguer de fora, que, com el de Ciutat creat per Jaume I, tenia competències

Sanç I de Mallorca (1277-1324). Pintura del segle XVII per Miquel Calafat. Fotografia de: F. Llompart. Recuperat de: AJUNTAMENT DE PALMA. (1982). "Els reis de la casa de Mallorca". (p.33). Palma de Mallorca.

judicials civils i penals, però a la part forana, el banquer municipal el 1321 amb l'objectiu de

Monedes introduïdes per Sanç I. Recuperat de: TUDELA, L. (2006). "El nuevo reino y los problemas políticos (1276-1298)". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La dinastía de Mallorca-Rosellón (1276-1343)*. (pp.144). El Mundo.

regentar un establiment públic de banca i canvi germanitzat pel municipi el qual gestionava i custodiava els dipòsits dels particulars que confiaven els seus doblers a l'administració municipal i garantir la fluïdesa de la circulació monetària a les Illes Balears. També, va instaurar la flota del Pariatge l'any 1315 per

repartir els delmes entre la Corona i el bisbat i l'església renunciava al poder jurisdiccional, creà el Sindicat de la Part Forana per tal de fer front als possibles problemes que podien sorgir a les viles i introduí una nova moneda.

A més, va donar una bandera per a la Ciutat i regne de Mallorca l'any 1312 i, un any després fundà la Caixa de Marines, amb la intenció de convertir a Mallorca a una de les principals llotges de la Mediterrània. Mallorca exportava diferents vivers com l'oli, llegums, fruit secs o vi i importaven teles luxoses, formatges i esclaus de tota procedència, utilitzant una gran part d'aquests productes importats per redistribuir-los a altres llocs.

Jaume III (1324-1349).

Quan morí Sanç I, va passar al tron el seu nebot Jaume III, ja que no va tenir fills, però, quan va haver de regnar encara era menor d'edat, és per això, doncs, que el seu oncle Felip va exercir de regència fins que Jaume III pogués regna, l'any 1330, moment al qual, ja era evident el principi de la recessió del creixement demogràfic i econòmic. Quan Jaume III va començar a regnar, hi havia indicis d'un empitjorament social i econòmic perquè els cultius s'estaven exhaurint, els ramats s'estaven quedant sense terres per pastar i els boscos s'estaven desforestant a un ritme aterridor, així com el comerç cada vegada tenia menys matèries primeres per vendre i, per tant, els ingressos baixaven i hi hagué un augment de la

Jaume III de Mallorca (1315-1349). Pintura del segle XVII per Miquel Calafat. Fotografia de: F. Llompart. Recuperat de: AJUNTAMENT DE PALMA. (1982). "Els reis de la casa de Mallorca". (p.65). Palma de Mallorca.

Monedes introduïdes per Jaume III. Recuperat de: TUDELA, L. (2006). "El nuevo reino y los problemas políticos (1276-1298)". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La dinastía de Mallorca-Rosellón (1276-1343)*. (pp.167). El Mundo.

conflictivitat a la Mediterrània i les monarquies necessitaven més recursos per sufragar les guerres. A més, es va fer evident que aquestes situacions estaven repercutint a la població perquè va començar a créixer una tensió entre els diferents grups urbans i polítics i la creixent presència de la fam.

Durant el regnat de Jaume III es creà el Consolat de Mar l'any 1326, el qual s'encarregava de regular les relacions entre els mercaders i impartia justícia als litigis que afectaven el comerç marítim de les illes. D'aquest consolat de mar, no es coneix

l'assentament inicial, però, se sap que es traslladà a la Llonja i, més tard, a l'edifici de l'actual Govern de les Illes Balears. També, establí les Lleis Palatines l'any 1337 amb la intenció de defensar, ordenar els principals serveis administratius de la Cort Reial mallorquina i millorar els serveis i les funcions als càrrecs de la casa del sobirà. A més, creà el càrrec d'executor per encarregar-se de les causes judicials de la gestió i administració econòmica dels béns de la Universitat (Tudela 2006), i introduí una nova moneda. Així doncs, pel que fa a la política interior, no varen tenir lloc canvis importants, però, pel que fa a la política exterior, Jaume III va rebutjar la política d'equilibri que existia, ja que va decidir casar-se amb la filla del rei d'Aragó i pactat el matrimoni de la seva filla amb Eduard III d'Anglaterra.

Així doncs, a més dels problemes socials i econòmics que tenia el regnat de Jaume III, es va sumar la mala relació que tenia amb la Corona d'Aragó perquè el seu cunyat, Pere el Cerimoniós, tenia la intenció de conquerir Mallorca, objectiu que aconseguí quan, l'any 1343, la va ocupar. Pere el Cerimoniós va acusar el seu cunyat, Jaume III, de falsificació de la moneda de Barcelona a Perpinyà i, com a conseqüència, les seves terres varen ser confiscades. Pere el Cerimoniós va aprofitar aquesta situació i, l'any 1343, va desembarcar a Peguera i va ocupar la Ciutat de Mallorca i Jaume III va haver de refugiar-se a Montpeller.

Jaume III, però, no es donà per vençut i, després de reunir recursos necessaris per a una reconquesta venent els territoris montpellerins, desembarcà a Pollença l'any 1349, però, l'exèrcit de Pere el Cerimoniós va triomfar a la batalla de Lluçmajor del mateix any sota l'exèrcit de Jaume III, donant, per tant, per acabada la dinastia dels reis de Mallorca i reincorporant l'illa a la Corona d'Aragó.

5.2.3. Annexió de Mallorca a la Corona catalanoaragonesa i crisi del segle XIV.

Quan Pere el Cerimoniós va annexionar Mallorca a la Corona catalanoaragonesa va donar per finalitzada la dinastia dels reis de Mallorca i varen passar pel tron Pere el Cerimoniós (1349-1387), Joan I (1387- 1396), Martí I l'Humà (1396-1410), Ferran I d'Antequera (1410-1416), Alfons V el Magnànim (1416-1458) i Joan II (1458-1479) i amb ells tingueren lloc diversos canvis de caràcter polític i econòmic, així com un empitjorament econòmic i social que, ja des de Jaume III, feia evident el final de l'Edat Medieval.

En relació amb els canvis de govern que varen tenir lloc durant l'annexió de Mallorca a la Corona catalanoaragonesa, va començar amb el regnat de Pere el Cerimoniós, les Illes Balears varen ser utilitzades com a font de recursos per poder fer front a les guerres, però, aquesta demanda va ser tan gran que les Universitats es varen endeutar fins a la seva fallida. En morir Pere el Cerimoniós el va succeir Joan I, però, durant el seu regnat la situació

social es va agreujar donant lloc a l'assalt del Call dels jueus l'any 1391. Joan I va morir sense fill, així doncs amb el Compromís de Casp del 1412, va pujar al tron Ferran I d'Antequera i, posteriorment, Alfons V el Magnànim, els quals varen seguir la política d'expansió mediterrània i aconseguiren annexionant Nàpols a la Corona així com Alfons V el Magnànim va establir el sistema de sac i sort l'any 1447. Tot i que pareixia que la situació es tranquil·litzava, a Mallorca cada vegada hi havia més lluites civils fins que, amb el regnat de Joan II, va esclatar la guerra civil a la Corona d'Aragó a la qual Mallorca va haver de donar molts dels seus recursos i, per tant, tenir una crisi econòmica. Després de Joan II va pujar al tron Ferran II el Catòlic, però amb ell es donà la unió de les dues corones, és a dir, de la Corona d'Aragó amb la de Castella.

Pel que fa als canvis a l'organització política, cada illa comptava amb plena autonomia, és a dir, cadascuna s'organitzava i tenia institucions i un Consell General propi. A Mallorca la institució de govern era la Universitat del Regne, l'autoritat reial estava representada per un governador, qui desenvolupava el poder judicial, militar i polític i del qual depenien els batles, els jutges ordinaris i el verguer de Ciutat i de Fora i, a més, Mallorca comptava amb un procurador reial.

Pere el Cerimoniós (1349-1387)

Durant el regnat de Pere el Cerimoniós, la situació, tant econòmica com social, a Mallorca no va fer una altra cosa que empitjorar en relació amb el regnat de Jaume III. L'economia estava a una situació complicada perquè es varen haver de fer moltes despeses econòmiques a les diferents guerres que s'hi desenvoluparen, es va voler imposar el sector comercial sobre l'agrícola, però, l'oferta de vivers era molt major a la demanada, es requisaren vaixells per poder desenvolupar les armades, els mercats mediterranis s'anaven perdent i la pirateria estava molt present, per tant, el comerç es desenvolupava amb dificultat pels conflictes bèl·lics que s'estaven desenvolupant i no aportava molts ingressos a Mallorca, ingressos que es destinaven als censals com a deute públic, la qual cosa provocà que l'illa tingués una fallida econòmica, així com la producció de cereals minvà a causa del retrocés demogràfic, de la meteorologia adversa i l'exacció senyorial i es varen veure obligats a introduir gra estranger i a donar més pes a la ramaderia, però, això tan sols va agreujar la situació perquè es complicà l'abastiment d'alimentació per a la població.

A més, pel que fa a la demografia, varen tenir lloc diferents epidèmiques, en especial la pesta negra del 1348 que eliminà a un gran percentatge de la població mallorquina, una

successió de males collites dels cereals que augmentaren la fam a la població i la inundació del torrent de sa Riera que varen minvar la població mallorquina.

Per tant, segons Casasnovas (2007):

La dinàmica d'epidèmies, fams i guerrers produí un cercle viciós que no feu una altra cosa que agreujar la depressió: les epidèmies minvaven i debilitaven la població, empobrida per les guerres i les càrregues que s'imposaven per sufragar-les, mentre que les males anyades provocaren la fam i la desnutrició que, al seu torn, debilitaven les defenses biològiques de les persones exposant-les a la virulència d'una nova epidèmia. (p. 314).

Tot això, suposà el principi d'un clima de depressió conegut com la crisi del segle XIV que afectaria a tots els àmbits, és a dir, al cultural com a obres com la d'Anselm Turmeda que desitjava el retorn de Madîna Mayûrqa al llibre *Tuhfa* o amb *Cobles de la divisió del Regne de Mallorca* amb la qual volia expressar els problemes interns de la societat Mallorquina, a l'econòmic, al social, al demogràfic i al polític, la qual cosa feia evident l'arribada del fi de l'Edat Medieval i el pas a l'Edat Moderna.

Joan I (1387- 1396)

En morir Pere el Cerimoniós, el succeí el seu fill Joan I. Durant el seu regnat s'introduïren dues Pragmàtiques, una l'any 1391 (Pragmàtica de Barcelona) i l'altra l'any següent (Pragmàtica de Pedralbes), les quals donaven concessions als forans, però, tot i dur a terme reformes polítiques i administratives, la tensió i depressió que estava latent a Mallorca no es va poder reduir, tenint lloc així la revolta dels avalots antijueus qui, l'any 1391 varen protagonitzar l'assalt al Call jueu, on l'horda de camperols i menestrals varen aixecar armes contra l'administració ciutadana i saquejaren i mataren a 300 jueus per causes econòmiques i administratives (Marro, 2006).

Martí I l'Humà (1396-1410)

A Joan I el succeí Martí I l'Humà, arribant amb ell el virrei Hug d'Anglescola, qui reformà l'administració per poder limitar la despesa i el procediment judicial. Durant el regnat de Martí I l'Humà, a més de la ja anomenada difícil situació econòmica i social que es vivia, varen tenir lloc desastres naturals com la inundació del torrent de sa Riera l'any 1403. A més, durant aquest regnat, es varen dur a terme diferents expedicions navals, les quals, com eren molt costoses, conduïren a la Universitat de Mallorca ala fallida econòmica.

Ferran d'Antequera (1410-1416) i Alfons V el Magnànim (1416-1458).

En morir Martí I l'Humà, com el seu fill havia mort abans, no tenia descendència a qui donar el tron de Mallorca, així doncs, mitjançant votacions, sortí Ferran d'Antequera elegit per a ser qui ocuparia el tron i, amb ell, s'introduí a Mallorca la dinastia dels Trastàmars. Ferran I va tenir un regnat molt breu, ja que morí l'any 1416, essent succeït pel seu fill Alfons V el Magnànim. Durant els seus regnats, es varen concentrar a la política internacional, signant paus amb Gènova, Sardenya i Sicília. A més, les epidèmies, essent la més mortífera la del 1440, i la conflictivitat social varen continuar, tenint lloc una revolta dels forans i la crisi del comerç perquè el model mercantil de la Ciutat de Mallorca es va veure perjudicat tot i que el comerç de llana donava ingressos segurs, però, la pressió fiscal augmentà, però no bastava per poder recobrar-se econòmicament.

Així també, la situació sociopolítica empitjorava cada veda més perquè varen tenir conflictes socials i la desestabilització de les institucions. Per intentar posar solució a aquesta situació, Alfons V va instaurar el sistema de sac i sort l'any 1447, amb el qual se seleccionava els consellers, jurats i altres càrrecs públics introduint els noms dels candidats a un sac i treure una sort per tal de posar fi a les bandositats pel control del poder de la Universitat del Regne. Tres anys després, va tenir lloc la revolta dels forans on els pagesos i els menestrals de la Ciutat es varen aixecar contra els cavallers i mercaders pel desequilibri a les obligacions fiscals que hi havia entre Ciutat i la Part Forana.

Joan II (1458-1479)

En morir Alfons V el Magnànim l'any 1458, el va succeir el seu germà Joan II, el qual suposà una continuïtat de la política d'Alfons V el Magnànim i la intenció de millorar la situació. Però, l'any 1462 va tenir lloc una guerra civil al Principat, on Mallorca adoptà una actitud conciliadora entre el rei i els rebels catalans, però que, al final, es decantaren per donar suport al rei. Aquesta guerra s'allargà fins al 1472 signant els Pactes de Pedralbes. En morir Joan II el succeí el seu fill Ferran, qui, mitjançant la unió dinàstica amb Isabel de Castella, varen unir les dues Corones, la d'Aragó i Castella, i, a poc a poc, les Illes entraven dins el món modern que començava a aparèixer i que, es donà com a data de final de l'Edat Medieval el 1492 amb el descobriment d'Amèrica.

5.3. Legat que ens queda de l'etapa catalana-cristiana a Mallorca.

Així doncs, avui en dia a Mallorca, a diferència de les petjades musulmanes, tenim una gran quantitat de petjades de l'època catalana-cristiana (**Annex 17**) perquè, després d'aquesta colonització i ruptura d'una societat per donar pas a una altra, no hi ha hagut esdeveniment igual, és per això que un gran percentatge de les construccions, elements

artístics o costums encara perduren i les podem conèixer anat a visitar-los, anant al museu o llegint i escoltant les obres. Per tant, pel que fa a les petjades amb les quals comptam avui en dia per poder entendre què va passar o com era la societat catalana-cristiana a Mallorca tenim petjades arquitectòniques, pictòriques, literàries, musicals, numismàtiques, agrícoles i lingüístiques.

Pel que fa al legat arquitectònic que ens queda a l'actualitat de l'etapa catalana-cristiana a Mallorca comptam amb cases senyorials com Ca'n Weyler, Can Serra, Can Oleo,

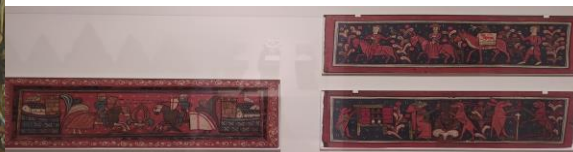
Castell de Bellver, muralla d'Alcúdia i muralla de Capdepera. Recuperats de: <https://www.20minutos.es/noticia/4356286/0/asi-es-castillo-bellver-palma-mallorca-prision-ilustres-personajes-culturales-historicos/>, <https://www.zafirohotels.com/bezafiro/murallas-alcudia/> i <https://visitcapdepera.com/el-castillo-de-capdepera/>

els palaus reials a Manacor i Sineu o la Cartoixa, amb edificis públics com l'Hospital General, amb arquitectura religiosa com la Seu i nombroses esglésies i parròquies com la de Santa Eulàlia o Sant Miquel amb les quals podem entendre que per a la societat de l'època la fe i la religió cristiana era molt important i una font de poder. A més, comptam amb l'Almudaina que, tot i tenir orígens àrabs, durant l'etapa catalana-cristiana es va modificar i s'utilitzà com a llar dels reis de Mallorca, i amb fortificacions com el castell de Bellver i murades com la d'Alcúdia o Capdepera.

Per continuar, en relació amb l'agricultura i ramaderia, encara avui en dia continuam utilitzant la trilogia mediterrània, és a dir, cultivant la vinya, el blat i l'olivera, essent aquestes les principals plantacions als camps mallorquins.

També, gràcies als museus, podem veure petjades numismàtiques com les diferents monedes que he posat al desenvolupament teòric i pintures com un conjunt de tauletes d'enteixinat al museu de Mallorca o també, al Museu Diocesà de Mallorca podem trobar retaules gòtics com el de Sant Jordi de Pere Niçard.

Retaule de Sant Jordi de Pere Niçard. Elaboració pròpia, disponible al Museu Diocesà de Mallorca. I, conjunt de tauletes d'enteixinat: Apologia de la medicina, Cacera i Justes. Elaboració pròpia, disponible al Museu de Mallorca.

I, continuant amb les petjades artístiques de l'etapa catalana-cristiana que encara perduren a la nostra actualitat, tenim, relacionat amb la música, el cant de la Sibil·la que es canta cada 24 de desembre a totes les esglésies de Mallorca, essent declarat patrimoni de la humanitat per la UNESCO l'any 2010, relacionat amb la literatura tenim les obres de Ramon Llull com *Blanquera* o el *Llibre de les Bèsties* i Anselm Turmeda amb obres com *Disputa de l'ase* o el *Llibre de bons amonestaments*. I, en relació amb l'estil arquitectònic, tenim diverses petjades que ens exemplifiquen clarament com era l'estil gòtic⁹ (**Annex 19**) que es desenvolupava a les arts, com l'arquitectura, a la nostra illa durant aquella etapa històrica com per exemple a la Seu, a la Llonja o al Castell de Bellver, com, per exemple on predomina la llum, els sostres són alts, s'utilitzen els vitralls, les gàrgoles, les voltes de creuria, els arcs ogivals i arcbotants així com el rosetó, essent el de la Seu de Palma, el més gran d'Europa.

La Seu. Recueprat de: <https://catedraldemallorca.org/> I la Llonja. Recuperat de: <https://www.masmallorca.es/cultura/la-lonja-de-palma-de-mallorca-tiene-su-angel-de-la-guarda.html>

I, per acabar, també comptam amb petjades immaterials com la llengua, ja que Jaume I va introduir la llengua catalana i en l'actualitat tenim el català com la llengua cooficial de la nostra illa. A més de tenir diferents festivitats com la festa de l'Estendard celebrat el dia 31 de desembre en commemoració a l'entrada de Jaime I a Madîna Mayûrqa.

És important destacar que molt d'aquest patrimoni que encara perdura és considerat patrimoni cultural o històric com per exemple la Seu, el cant de la Sibil·la, l'església basílica de Sant Francesc o el Castell de Bellver.

6. Aplicació didàctica.

6.1. Introducció.

L'aplicació didàctica que he desenvolupat està destinada per nins i nines de sisè de primària i consta de tres recursos. El primer és un conjunt de vídeos que he creat utilitzant Animaker amb els quals he explicat la teoria que conforma el marc teòric d'aquest treball de fi de grau amb un llenguatge adaptat per tal de facilitar la seva comprensió per part de l'alumnat. El segon recurs són itineraris on es marquen els espais o les petjades que ens queda

⁹ Si es vol conèixer més sobre l'art gòtic, es poden llegir les obres de Bango, I. et al (2002), Dalmases, N. (1988) i Muñoz, M. (1996).

a Mallorca de cada etapa històrica amb les quals els alumnes podran comprendre millor la teoria i experimentar amb ella, ja que, segons Ausbel i Novak, gràcies a l'aprenentatge significatiu i vivencial, els alumnes adquireixen i reestructuren els seus esquemes mentals, acomodant i analitzant els nous continguts a partir de l'experiència, aconseguint, per tant, un aprenentatge real. I, per acabar, el tercer recurs és una revista creada amb Canva on està explicada la teoria de forma molt resumida, ja que, per tenir més informació, podran accedir als vídeos creats, un mapa mental al començament de cada tema per tal de ressaltar els continguts claus, exercicis i activitats que ajudaran a la comprensió, reflexió i interiorització dels continguts explicats als vídeos, a classe i a les sortides i un glossari amb el vocabulari nou i important per poder entendre la teoria.

6.2. Justificació.

He creat aquest tipus de material perquè pens que serveix per explicar els continguts teòrics als alumnes d'una forma propera i adaptada al seu grau d'enteniment. A més, els continguts es donen mitjançant l'audició, la lectura i l'experiència, així doncs, tots els alumnes poden trobar satisfetes les seves necessitats i gaudir del seu procés d'ensenyament aprenentatge. Addicionalment, gràcies a estudiar el que succeí i el que ens queda avui en dia de l'etapa musulmana i catalano-cristiana a l'illa de Mallorca, els alumnes poden prendre consciència de les expressions culturals que hi ha al seu voltant i de la importància que tenen, així com treballar i mantenir la identitat pròpia de la nostra comunitat autònoma i saber valorar i cuidar el patrimoni, tant material com immaterial, que tenim al nostre abast en l'actualitat.

6.3. Competències.

Les competències que es desenvolupen amb la utilització d'aquesta aplicació didàctica són les següents:

- Competència en comunicació lingüística perquè els alumnes han de saber extreure la informació més rellevant, elaborar treballs escrits, esquemes o resums entre d'altres. Així com saber expressar les seves idees de forma clara i coherent.
- Competència matemàtica i bàsiques en ciència i tecnologia perquè els alumnes han de saber interpretar gràfiques i taules.
- Competència digital perquè els alumnes poden accedir a la informació mitjançant les eines tecnològiques que poden tenir a l'escola o a casa i han d'aprendre a filtrar i ser crítics amb la informació que troben, així com ser capaços de crear materials utilitzant la tecnologia.

- Competència d'aprendre a aprendre perquè els alumnes han de processar una gran quantitat d'informació, analitzar-la, opinar, resumir, fer esquemes i comprendre allò que estan estudiant.
- Competències socials i cívica perquè els alumnes estudiaran la nostra societat i els canvis que ha sofert en el temps, així com treballar el respecte cap a altres religions o poblacions.

6.4. Objectius.

Pel que fa als objectius principals que vull aconseguir amb les aplicacions didàctiques que he desenvolupat seguint el currículum de les Illes Balears són:

- El desenvolupament d'hàbits de feina individual i en equip.
- Aprendre els conceptes de temps i de canvi i com les societats avancen, sempre condicionades pels fets anteriors.

Per aconseguir aquests dos objectius els alumnes adquiriran el vocabulari bàsic i seleccionaran informació aprofitant els recursos en línia, les visites, el llibret d'activitats i els vídeos creats.

En relació amb els objectius específics de l'àrea de ciències socials, amb les aplicacions didàctiques es pretén aconseguir:

- Valorar l'enriquiment que suposa el contacte entre diverses cultures i la possibilitat de conviure amb companys d'origen divers.
- Appreciar les diferències en el medi social i cultural que es produeixen amb el pas del temps i aplicar-les a l'estudi de la història de les Illes Balears i de l'Estat espanyol.
- Utilitzar la lectura i les tecnologies de la informació i la comunicació per obtenir informació i com a instrument per aprendre i compartir coneixements. Descobrir les possibilitats que ens ofereixen les tecnologies de la informació i la comunicació i aplicar-les habitualment a l'aula.
- Adquirir hàbits de feina diària i apreciar l'esforç com a qualitat necessària per assolir els objectius proposats en qualsevol tasca.

Per acabar, pel que fa als objectius generals, es vol aconseguir:

- Entendre les diferències entre les distintes cultures i religions i respectar-les.
- Desenvolupar l'esperit crític.
- Prendre consciència dels elements àrabs i catalano-cristians al nostre territori.
- Respectar i conversar les petjades que ens queden de les dues etapes històriques estudiades.

6.5. Continguts, criteris d'avaluació i estàndards d'aprenentatge.

Segons el currículum de Ciències Socials de Primària de les Illes Balears al Bloc 4 “Les empremtes del temps”:

Bloc 4. Les empremtes del temps		
Continguts	Criteris d'avaluació	Estàndards d'aprenentatge
<p>Les edats de la història: duració i datació dels fets històrics que les delimiten.</p> <p>Les línies del temps.</p> <p>Els regnes peninsulars i les Illes Balears a l'edat mitjana.</p> <p>El nostre patrimoni històric i cultural.</p>	<p>Explicar les característiques de cada temps històric i certs esdeveniments que han determinat canvis fonamentals en el rumb de la història.</p> <p>Utilitzar les nocions bàsiques de successió, duració i simultaneïtat per ordenar temporalment alguns fets històrics i altres fets rellevants.</p> <p>Identificar i localitzar en el temps i en l'espai els processos i esdeveniments històrics més rellevants de la història de les Illes Balears per adquirir una perspectiva global de la seva evolució</p> <p>Desenvolupar la curiositat per conèixer les formes de vida humana en el passat i valorar la importància que tenen les restes per conèixer i estudiar la història i com a patrimoni cultural que hem de cuidar i llegar.</p> <p>Valorar la importància dels museus, llocs i monuments històrics com a espais on s'ensenya i s'aprèn, mostrar una actitud de respecte cap a l'entorn i la seva cultura i apreciar l'herència cultural</p>	<p>identifica la idea d'edat en la història i data les edats de la història, associades als fets que marquen els inicis i finals, i anomena algunes fonts de la història representatives de cadascuna.</p> <p>Situa en una línia del temps les etapes històriques més importants de les distintes edats de la història a Mallorca.</p> <p>Identifica i localitza en el temps i en l'espai els fets fonamentals de la història de Mallorca i en descriu les principals característiques.</p> <p>Explica aspectes relacionats amb la forma de vida o organització social d'Espanya de les diferents èpoques històriques estudiades.</p> <p>Identifica els trets distintius de les cultures que visqueren en els regnes peninsulars durant l'edat mitjana i en descriu l'evolució política i els diferents models socials.</p> <p>Identifica, valora i respecta el patrimoni històric, cultural i artístic i assumeix les responsabilitats que suposa conservar-lo i millorar-lo.</p> <p>Respecta les restes històriques i les valora com un patrimoni que hem de llegar, i reconeix el valor que el patrimoni arqueològic monumental ens aporta per conèixer el passat.</p> <p>Respecta i assumeix el comportament que s'ha de tenir quan es visita un museu o un edifici antic.</p> <p>Aprecia l'herència cultural a escala local com a riquesa compartida que hem de conèixer, preservar i cuidar.</p>

6.7. Aplicacions didàctiques.

6.7.1. Vídeos.

Els vídeos que he realitzat com a aplicació didàctica estan creats amb Animaker i tenen la intenció de transferir la informació d'aquest Treball de Fi de Grau amb imatges i un llenguatge adequat per infants de sisè de primària per tal d'afavorir l'adquisició dels continguts i coneixements d'una forma visual i auditiva per satisfer les necessitats d'aquells alumnes que necessiten adquirir els coneixements de forma visual i auditiva. Cada apartat d'aquest Treball de Fi de Grau té dedicat un vídeo, però, com l'etapa catalana-cristiana l'he dividida en tres vídeos per tal de no tenir-ne un massa llarg, així doncs, hi ha un total de sis vídeos disponibles als següents enllaços:

- Edat Medieval: <https://app.animaker.com/animo/M1iN4aFA5x35ntAY/>
- Etapa islàmica a Mallorca:
<https://app.animaker.com/animo/L7YaGtib9RPRwWQm/>
- Transició de la societat islàmica a la catalana-cristiana:
<https://app.animaker.com/animo/FqmjI84LOMRE0jl/>
- Etapa catalana-cristiana a Mallorca:
 - o Jaume I:
<https://app.animaker.com/animo/OPXVvVTgWcPIDWdD/>
 - o Regne Privatiu de Mallorca:
<https://app.animaker.com/animo/ZjFj4fvFFXZChgNh/>
 - o Annexió de Mallorca a la Corona catalana-aragonesa:
<https://app.animaker.com/animo/EXir6T7OJnSYb2BZ/>

6.7.2. Revista didàctica.

La revista que he realitzat com a aplicació didàctica està creada amb Canva i té la intenció de resumir el contingut teòric d'aquest Treball de Fi de Grau utilitzant moltes imatges i un text adequat pels alumnes de sisè de primària amb la intenció de transmetre els continguts de forma visual i amb text per a aquells alumnes que adquireixen millor els continguts llegint i escrivint. A més, a aquesta revista els alumnes tindran els continguts ordenats de forma lògica comptant cada apartat amb un mapa mental que serveix de resum dels fets de cada etapa, de l'explicació resumida dels continguts que estaran una mica més desglossats als vídeos anomenats anteriorment i un recull d'activitats (a l'**Annex 20** es pot veure el solucionari) per realitzar i per interioritzar els coneixements transmesos.

Al següent enllaç es pot accedir a la revista didàctica:

https://www.canva.com/design/DAFEUnC5heI/gybYE8yhvbxhbjV_pHv3A/view?utm_content=DAFEUnC5heI&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=homepage_design_menu

6.7.3. Itineraris.

Els itineraris que he realitzat com a aplicació didàctica estan creats amb Genially i tenen la intenció de realitzar un recorregut per Mallorca, un per l'etapa musulmana i un per l'etapa catalana-cristiana, amb els quals els alumnes poden veure quines petjades queden de cada una d'elles, on les poden trobar, què poden aprendre i entendre d'elles, així com ser conscients i responsabilitzar-se de la importància del manteniment del patrimoni i restes que ens queden per tal de poder conèixer la història de la nostra societat, així com satisfer les necessitats d'aquells alumnes que aprenen i adquireixen millor els continguts si interactuen amb ells. A més, als dos itineraris estan marcats el Museu de Mallorca i el Museu Diocesà, ja que al primer es poden trobar restes d'ambdues etapes històriques i al segon es podran trobar petjades de l'etapa catalana-cristiana, més relacionats amb la religió que es va introduir amb la conquesta de Mallorca en mans de Jaume I. Així doncs, als següents dos enllaços es poden trobar els itineraris creats:

- Itinerari de l'etapa musulmana a Mallorca:
<https://view.genial.ly/62a4ae42d0647f0018e757a4/interactive-content-itinerari-mallorca-etapa-islamica>
- Itinerari de l'etapa catalana-cristiana a Mallorca:
<https://view.genial.ly/62a811a3c2fcb3001184f806/interactive-content-itinerari-mallorca-etapa-catalana-cristiana>

7. Conclusions.

Per concloure, amb aquest Treball de Fi de Grau he volgut expressar i donar a conèixer una part de la història de Mallorca que, a vegades, es té oblidada o que no es coneix molt, la qual va ser la presència de dues societats que no varen conviure mai, sinó que es varen succeir una darrera l'altra a la nostra, les quals són la societat islàmica i la catalana-cristiana, essent molt diferents entre elles per temes religiosos, de costums, de pensament, de llengua o arquitectònics, però, que a la vegada, varen presentar algunes semblances com, per exemple, que totes dues varen concentrar els poders i les riqueses a la ciutat.

Pel que fa al que va representar la conquesta catalano-cristiana, he volgut fer veure que va significar la destrucció de la societat musulmana i la seva substitució per una població

molt diferent d'ella, ja que es varen eliminar la gran majoria dels elements islàmics com les mesquites, qnàts, la religió, construccions, o els costums, perquè Mallorca s'introduí al món cristià i amb això a una societat feudal, adquirí la llengua catalana i unes noves institucions. Canvis dels quals, evidentment, som hereus directes perquè podem veure que varen donar naixement a l'actual població de Mallorca en relació amb els temes lingüístics, ja que el català és el fet més visible a la nostra vida quotidiana. A més, hem de tenir en compte que el desenvolupament d'un alt percentatge del territori mallorquí es donà durant l'etapa catalana-cristiana, així com la construcció d'alguns dels edificis més característics i emblemàtics del nostre patrimoni de la nostra illa com ara la Seu, el castell de Bellver o, patrimoni immaterial com el cant de la Sibil·la.

A més, he volgut crear unes aplicacions didàctiques que es poden utilitzar a un centre educatiu de la nostra illa amb alumnes de sisè de primària mitjançant les quals es pot desenvolupar i donar a conèixer els continguts teòrics d'aquest treball, unint les TICs, sortides a museus i al llocs on es troben les petjades de les dues etapes a les quals he dedicat el meu TFG, activitats individuals o grupals i un vocabulari adequat pel seu grau de desenvolupament cognitiu, atenint-me a les diferents necessitats que poden arribar a tenir. És a dir, he volgut realitzar aplicacions didàctiques on la teoria i la pràctica van plegades amb l'objectiu de desenvolupar un procés ensenyament-aprenentatge més complet, aprofitant l'entorn proper i fomentar l'interès dels alumnes cap ell i la seva història, així com cap a l'assignatura d'història i la necessitat de cuidar, preservar i respectar el patrimoni que té la nostra illa perquè, gràcies a ell, podem saber com era la població que residia a Mallorca abans que nosaltres i dels quals forma part la nostra identitat i història.

Així doncs, aquest Treball de Fi de Grau serveix per transmetre informació d'aquesta etapa de la nostra història tan crucial de conèixer, ja que ha estat la base de la nostra cultura i identitat i, per tant, és molt important transmetre-la als alumnes de la nostra illa per tal que siguin conscients de les seues arrels i de la necessitat de fer perdurar el patrimoni i la història del territori per tal de no perdre la seva cultura a un món tan globalitzat com és el de la nostra societat, el de la societat de la informació.

8. Referències bibliogràfiques.

AGÜERA, A. (2021). "Viaje a la Palma musulmana a través del ciclo milenario del agua".
Recuperat de:

<https://www.ultimahora.es/noticias/local/2021/03/29/1249497/historia-mallorca-palma-musulmana-traves-del-ciclo-del-agua.html>

- AJUNTAMENT DE PALMA. (1982). “*Els reis de la casa de Mallorca*”. (p.1-88). Palma de Mallorca.
- AUSBEL, D. (1983). “Teoría del aprendizaje significativo”. *Fascículos de CEIF*, 1. (p.1-10).
- AUSBEL, D., NOVAK, J., i HANESIAN, H. (1976). “Significado y aprendizaje significativo”. *Psicología educativa: un punto de vista cognoscitivo*, 1(2), (p.53-106).
- BANGO, I., BORRÁS, G., CERVERA, I., GÓMEZ, A. i RAMÍREZ, J., (2002). “*Historia del Arte: La Edad Media II*”. (p.1-403). Alianza: Madrid.
- BARRAL, X., MILICUA, J., i SUREDA, J. (1990). “*Història universal de l’art 3: l’Edad Mitjana: Bizanci, Islam, de Roma al Prerromànic*”. (p. 1-392). Planeta: Barcelona.
- BAUÇÀ, C. (2006). “Ciudades fortificadas: el dominio de la piedra”. Dins *El Mundo-El Día de Baleares*. (2006). *Arte, cultura y sociedad. Época Medieval (I)*. (pp.131-134). El Mundo
- BENNASAR, M. (2005). “La conquista de las Baleares por Jaime I. Reino de Mallorca”. [Proyecto d’investigació]. (p. 1-31). Recuperat de: <https://web.archive.org/web/20130715023328/http://www.mayores.uji.es/proyectos/proyectos2005/conquestamallorca.pdf>
- BESTARD, B. (2011). “Cròniques de Palma”. Recuperat de: https://www.palma.cat/portal/PALMA/RecursosWeb/DOCUMENTOS/1/1_11476_1_2.pdf
- BLANCO, M., SÁNCHEZ, P., i RAMOS, F. (2017). “Diseño universal para el aprendizaje (DUA): Una experiencia de formación del profesorado”. *Prácticas innovadoras inclusivas: retos y oportunidades*.
- BORDOY, G. I ROSER, N.(trad.). (2009). *Kitab Tarih Mayurqa: Crónica árabe de la Conquista de Mallorca*. (p. 1-192). Edicions UIB: Palma
- BROTONS, A. i DÍAZ, J. (trad.). (2009). “Comprender la edad media. La transformación de ideas y actitudes en el mundo medieval”. Akal.
- CALVIÑO, C., BIBILONI, P., BENNÀSSAR, M., MOLL, M. i VIDANA, L. (2003). “*Història de les Illes Balears*”. (p.100-188). Edicions Documenta Balear: Mallorca.

- CASASNOVAS, M. (2007). “Capítol desè: La tardor de l’Edat Mitjana”. Dins *Història de les illes Balears: segona edició*. (p.309-350). Editorial Moll: Barcelona
- CASASNOVAS, M. (2007). “Capítol novè: La casa reial de Mallorca”. Dins *Història de les illes Balears: segona edició*. (p.273-308). Editorial Moll: Barcelona
- CASASNOVAS, M. (2007). “Capítol setè: Les Illes Orientals d’Al-Andalus”. Dins *Història de les illes Balears: segona edició*. (p.199-234). Editorial Moll: Barcelona.
- CASASNOVAS, M. (2007). “Capítol vuitè: a integració al món cristià occidental”. Dins *Història de les illes Balears: segona edició*. (p.235-272). Editorial Moll: Barcelona.
- CATEURA, P. (1999). “La contribución confessional: musulmanes y judíos en el reino de Mallorca (siglos XIII-XIV)”. (p.121-138). Recuperat de: <https://raco.cat/index.php/ActaHistorica/article/view/188781/254579>
- CATEURA, P. (2006). “Mallorca”. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (pp.11-184). El Mundo.
- CHISVERT, J. (2014). “La historiografía com a instrument de propaganda política: La conquesta de Mallorca des de les cròniques medievals”. [Treball de Fi de Grau]. (p.1-40). Recuperat de: <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/40158/6/jchisvertTFC0115mem%C3%B2ria.pdf>
- CHURCHES, A. (2013). “Taxonomía de Bloom para la era digital”. *REDuteka: docentes y recursos educativos*. (p. 1-14). Recuperat de: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/34778640/taxonomia_de_bloom_para_la_era_digital-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1652038916&Signature=Q-yI8LbGqO9meiKn0GMFi0COzCxE88tVxJwOuAPD6NrWmoxLB4EU8VaZ5gb1t2tgaE5Feo2WwYu85vpIksJbHD1SWy-Qu-LE2UnhicoDuDwoxtKocODJIKK4Wo9NeAVHTW-kuPFvx0LN55XOJxg7kYS4jNAaRprKzPRN8m4Nx1F4IJP~hG7YIk91BXbRhJUMIqMZ8MAf~nJke~aD~GgajVYb2oPhYv9colFMG1XUYuBbuBkZ-cWtuLpvc-siw~T3p-8twilhy1IMJ995GzZz50-kO1LRwxHR9XVhrPAIz0BmGejQI83slzMeCQESe9UR2eM4-haNHKeKhP2OPMAb-g &Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- DALMASES, N. (1988). “*Història de l’art català III: L’art gòtic segles XIV- XV*”. (p.1-320). Edicions 62: Barcelona.

- DECRET 32/2014, de 18 de juliol, pel qual s'estableix el currículum de l'educació primària a les Illes Balears, Butlletí Oficial de les Illes Balears, 97 § 13133 (2014).
- DELGADO, C. (1991). *“El Arte del Islam”*. (p. 1-96). Anaya: Madrid.
- DEYÀ, J. i GALERA, P. (s.d.). “Almallutx, el refugio islámico de los últimos musulmanes de Mallorca”. Recuperat de: <https://fundacionpalarq.com/almallutx-el-refugio-islamico-de-los-ultimos-musulmanes-de-mallorca/>
- DOMÍNGUEZ, H. i CARRILLO, R. (2008). “Europa durante los siglos XIII-XV”. Recuperat de: [https://portalacademico.cch.unam.mx/materiales/prof/matdidac/sitpro/hist/mex/mex1/HMI\(original\)/EuropaXIII.pdf](https://portalacademico.cch.unam.mx/materiales/prof/matdidac/sitpro/hist/mex/mex1/HMI(original)/EuropaXIII.pdf)
- DURAN, E. (s.d.). *“La crisi rural mallorquina els segles XV i XVI”*. (pp.53-77).
- ECURED. (s.d.). “Kaaba”. Recuperat de: <https://www.ecured.cu/Kaaba>
- ENCICLOPÈDIA.CAT. (s.d.). “Jaume I de Catalunya – Aragó”. Recuperat de: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0034386.xml>
- ENCICLOPÈDIA.CAT. (s.d.). “Genseric”. Recuperat de: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0029700.xml>
- ENCICLOPÈDIA.CAT. (s.d.). “Vassallatge”. Recuperat de: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0216863.xml>
- ENSENYAT, G. (2005). *“Llibre dels fets. Conquestes de Mallorca i Eivissa i submissió de Menorca”*. (p. 1-138). Diari de Balears: Palma de Mallorca.
- ENSENYAT, G. (2007). “La antigua corona de Mallorca a mediados del siglo XIV: la crisis general y política y sus repercusiones culturales”. *Edad Media*, 8. (p.59-77).
- ENSENYAT, G. (2015). “La difícil proposta lul·liana per a la conversió dels musulmans”. *Revista mirabilia*. (p. 1-27). Recuperat de: <https://www.revistamirabilia.com/sites/default/files/medtrans/pdfs/02-01.pdf>
- ENSENYAT, G. (s.d.). “Itinerarios históricos en las Islas Baleares: Conquista y Reino Privativo”. Recuperat de: <https://web.archive.org/web/20100922094652/http://itinerarioshistoricos.diariode mallorca.es/fascgeneric.php?f=17&idioma=Esp>
- ENSENYAT, G. (s.d.). “Jaume I i la conquesta de Mallorca”. (p.11-19).
- FERRER, A. (2019). “Los cautivos en la conquista de Mallorca. Septiembre de 1229, julio de 1232”. *Imago Temporis. Medium Aevum*, XIII. (p. 373-395). Recuperat de:

https://repositori.udl.cat/bitstream/handle/10459.1/67429/imatem_a2019n13p373.pdf?sequence=2&isAllowed=y

- FRONTERA, G. (1945). “Palma/ Textos”. (p. 1-200). Palma: Ajuntament.
- GALMÉS, A. (2004) “La toponímia mozàrabe balear”. *Revista de Filologia ROMànica*, 21. (p. 9-79). Recuperat de: <http://www.histocat.com/resource/AlvaroGalmes.pdf>
- GARCÍA, F. (2005). “Las Navas de Tolosa”. (p. 1- 546). Ariel: Barcelona
- GARCÍA, F. (2018). “Parte 2: La Edad Media”. Dins García, F, *Historia de España para dummies* (pp. 35-92). Para Dummies.
- GARCÍA, J., RIESTRA, P. (trad.). (2004). “El gótico: arquitectura, escultura, pintura”. (p. 520). Colonia: Könemann.
- GASCH, B. (2006). “Espais educatius que ofereixen una alternativa al fracàs escolar. Gestió perversa d'un model d'aprenentatge”. *Educació social. Revista d'intervenció socioeducativa*, (32) (p.61-78).
- JANER, A. (2009). “Quan Mallorca era musulmana: els tres-cents anys d'esplendor cultural de Madîna Mayurqa”. Dins *Sàpiens: Descobreix la teva història*, 82. (p.35-37). Barcelona.
- JIMÉNEZ, M. i MUÑOZ, A. (2015). Espanya al segle X. [Fotografia]. Recuperat de: <https://historiaespana.es/edad-media/primeros-nucleos-resistencia-cristiana>
- KIRCHNER, H. (2006). “Migración y colonización agrarian de las Islas Baleares”. Dins *El Mundo-El Día de Baleares*. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica*. (pp.12-127). El Mundo.
- LIARTE, M. (2010). “La producción agrícola en Al-Andalus”. *Revista de Claseshistoria*, 128. (1-17).
- LUJÁN, I. (2016). “Feudalismo com a eix central de l'Edat Mitjana”. *Universitat de València: Màster Universitari en Història de la Formació del Món Occidental*. <https://www.uv.es/uvweb/master-historia-formacio-mon-occidental/ca/blog/feudalismo-eix-central-edat-mitjana-1285960141137/GasetaRecerca.html?id=1285963670765>
- MAÍZ, J. (2005). “Las expresiones de la violencia en la conquista de Mallorca: Hacia una interpretación fisiológica de la opresión física y los desafueros psicológicos de la baja edad media”. (p. 57-64). Recuperat de: <https://revistas.um.es/mimemur/article/view/j8201/7971>

- MARSILI, P. (ed.). (2005). "Historia de la conquista de Mallorca: crónicas inéditas". Recuperat de: <https://www.lluïsvives.com/obra/historia-de-la-conquista-de-mallorca-cronicas-ineditas--0/>
- MAS, A. (2002). "Creació de noves viles i la seva estructura. Viles emmurellades, comunicacions i serveis. Les ordinacions, una reforma agn'tria". Dins *Jaume II i les ordinacions de l'any 1300*. (pp 147-162). Palma.
- MAS, A. (2020). "Llengua, terra, pàtria i nació. L'evolució de la consciència lingüística i etnocultural entre els cristians de l'illa de Mallorca (segles XIV-XVII)". Palma: Documenta Balear. 383 pp. ISBN: 978-84-18441-01-1
- MELIS, A. (2017). "Els repartiments feudals de Mallorca i les seves conseqüències immediates (1230-1245)". *Catalan Historical Review*, (pp.131-145).
- MOLINA, L. (1998). "Un relato de la conquista de Al-Andalus". *Al-Qantara*, 19. (1). (pp. 39-65).
- MOLL, B. (2006). "Historia política de las Islas Orientales de Al-Andalus". Dins *El Mundo-El Día de Baleares*. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica*. (pp.12-127). El Mundo.
- MONTAGUT, M. (2013). "La conquesta de Mallorca a través de quatre fonts medievals". [Treball de fi de Grau]. (p.1-44). Recuperat de: <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/bitstream/10609/24641/6/mmontagutfrTFC0613.pdf>
- MUÑOZ, M. (1996). "Historia universal del arte. 5, el Gótico: arte de la Baja Edad Media". (p. 1-427). Espasa-Calpe: Madrid.
- OLAYA, V (2020). "La última resistència musulmana de Mallorca". Recuperat de: <https://elpais.com/cultura/2020-03-10/la-ultima-resistencia-musulmana-de-mallorca.html>
- PALARQ. (s.d.). "Almallutx, el refugio islámico de los últimos musulmanes de Mallorca". Recuperat de: <https://fundacionpalarq.com/almallutx-el-refugio-islamico-de-los-ultimos-musulmanes-de-mallorca/>
- PALMERO, M. (2004). "La teoría del aprendizaje significativo". Dins *Proceedings of the First International Conference on Concept Mapping, 1* (p. 535-544).
- PASTOR, A. (2019). "Diseño Universal para el Aprendizaje: un modelo teórico-práctico para una educación inclusiva de calidad". *Participación educativa*.

- PASTOR, P. (2014). “El repartiment feudal de Mallorca: la porció del comte d'Empúries (1230-1235)”. *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: revista d'estudis històrics*, (70), (pp.51-73).
- PATRIMONIO NACIONAL. (s.d.). “Palacio Real de la Almudaina”. Recuperat de: <https://www.patrimonionacional.es/visita/palacio-real-de-la-almudaina>
- PÉREZ, P. (2021). “Conquesta, repartiment i organització militar de Mallorca. Els cavalls armats (1229-1350): Volum 1”. [Tesi doctoral]. Recuperat de: https://ddd.uab.cat/pub/tesis/2021/hdl_10803_673126/ppp1de2.pdf
- PIJOÁN, J. (1999). “*Arte islámico*”. (p. 1-630). Espasa Calpe: Madrid.
- PITARCH, T. (2012). “Mapa regnes germànics” [Fotografia]. Ciències Socials. Recuperat de: <http://ccsocials.blogspot.com/2012/06/tema-15-la-fragmentacio-del-mon-antic.html>
- RÁBADE, M. (2016). “Europa en la Edad Media”. Akal: Madrid. (1-590).
- RENEDO, X. (s.d.). “La batalla de Portopí según Jaime I (Libre dels Fets § 61-67).” https://www.academia.edu/2152386/La_batalla_de_Portop%C3%AD_seg%C3%BA_n_Jaime_I_Llibre_dels_feits_61_68
- REUS, G. (2017). “L’arquitectura religiosa en els antics territoris de la Corona de Mallorca, segles XIII-XIV”. [Tesi doctoral]. Recuperat de: https://ddd.uab.cat/pub/tesis/2017/hdl_10803_457776/garp1de2.pdf
- RIERA, E. (2020). “Societat feudal” [Fotografia]. Agora. Recuperat de: <https://agora.xtec.cat/ceippereanton/primaria/dijous-28-de-maig-piramide-feudal-de-ledat-mitjana/>
- RODRIGO. (2014). “Rotación Trienal” [Fotografia]. De Historia y Sociedad. Recuperat de: <http://dehistoriaysociedad.blogspot.com/2014/12/tema-3.html>
- RODRÍGUEZ, J. (2018). “Pelayo y el inicio del Reino de Asturias”. Dins *Anuario de la Sociedad Protectora de la Balesquida*, 3, (p.33-37).
- ROSSELLÓ, G. (1984). Grabados antiguos : nuevas estampaciones : exposición itinerante organizada por la Conselleria d'Educació i Cultura de la Comunidad Autónoma de las Islas Baleares. (p.1-54). Palma:
- ROSSELLÓ, G. (2007). “Documents cabdals del Regne de Mallorca”. Palma.
- ROSSELLÓ, G. i ROSER, N. (trad.). (2008). “Kitab Ta’Rih Mayûrqa: Crònica àrab de la Conquesta de Mallorca”. (p.1-152). *Ediciones UIB*: Palma.

- RUIZ, M (2002). “Cronología”. Dins *La religión islámica: una introducción* (p. 149–150). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.14>
- RUIZ, M. (2002). “El Corán”. Dins *La religión islámica: una introducción* (p. 65–76). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.7>
- RUIZ, M. (2002). “Glosario”. Dins *La religión islámica: una introducción* (151–154). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.15>
- RUIZ, M. (2002). “Introducción”. Dins *La religión islámica: una introducción* (p. 9–14). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.3>
- RUIZ, M. (2002). “La ley religiosa i los pilares dels Islam”. Dins *La religión islámica: una introducción* (p. 101–118). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.10>
- RUIZ, M. (2002). “La preparación del camino del Islam”. Dins *La religión islámica: una introducción* (p. 15–32). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.4>
- RUIZ, M. (2002). “Surgimiento del Islam”. Dins *La religión islámica: una introducción* (p. 33–46). El Colegio de Mexico. <https://doi.org/10.2307/j.ctv6jmx3c.5>
- SABATÉ, F. i Brufal, J. (Ed.). (2018). “Investigar l’Edat Mitjana”. Pagès Editors.
- SANTAMARÍA, A. (1979). “Creación de la corona de Mallorca: Las disposiciones testamentarias de Jaime I”. Recuperat de: http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/mayurqa/index/assoc/Mayurqa_/1980v19n/1p125.dir/Mayurqa_1980v19n1p125.pdf
- SANTAMARÍA, A. (1989). “Repoblación y Sociedad en el reino de Mallorca (1230-1343)”. *Revista de la Facultad de Geografía e Historia*, 4. (p.525-540). Recuperat de: <http://e-spacio.uned.es/fez/eserv.php?pid=bibliuned:ETF6418E9E6-B8A0-1349-74D4-14A0950D1EA4&dsID=Documento.pdf>
- SANTAMARÍA, A. (s.d.) “Determinantes de la conquista de Baleares” (1229-1232). Recuperat de: http://ibdigital.uib.es/greenstone/sites/localsite/collect/mayurqa/index/assoc/Mayurqa_/1972v8p0/65.dir/Mayurqa_1972v8p065.pdf
- TARRÉS, S. (1999). “Religiosidad musulmana en España: El Ramadán como tiempo festivo”. *Zainak*, 18. (p. 267-282).

- THOMAS, A. (2018). “1229, el rostre ocult-Documental IB3” [Vídeo]. Recuperat de: https://www.youtube.com/watch?v=sNmSPDq5Qv8&ab_channel=IB3TELEVISI%C3%93
- TORRALVA, V. (2016). “La enseñanza de la Historia en Educación Primaria a través del pensamiento histórico”. [Treball de Fi de Grau]. Recuperat de: <https://reunir.unir.net/bitstream/handle/123456789/4293/%20TORRALVA%20OCLIMENT%2C%20VICENTE.pdf?sequence=1>
- TUDELA, L. (2006). “El nuevo reino y los problemas políticos (1276-1298)”. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La dinastía de Mallorca- Rosellón (1276-1343)*. (pp.11-186). El Mundo.
- TUDELA, L. (2009-2010). “El modelo de identidad del reino de Mallorca en la Baja Edad Media. *Anales de la Universidad de Alicante*”. *Historia Medieval*, 16. (223-243). Recuperat de: https://web.archive.org/web/20180723152928id_/https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/17191/1/Historia_Medieval_16_10.pdf
- UIB. (s.d.). “Atlas de les Illes Balears – UIB”. Recuperat de: <https://www.uib.cat/secc6/lsg/Atlas/DADES/COMMON/DB/1/12/121/1214/1214B.HTM>
- URGELL, R. (2004). “El reino de Mallorca durant la segunda mitad del siglo XIV”. *Almogaren*, 34. (p.39-48).
- URGELL, R. (2006). “Mallorca”. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *El siglo XV (1412-1516)*. (pp.11-186). El Mundo.
- VADELL, M. (2002). “*Jaume II i les ordinacions de l’any 1300*”. (p.1-230). Consell de Mallorca.
- VALERO, L. (2013). “Instituciones nobiliarias del reino de Mallorca”. *Revista hidalguia*, 358-359. (p.1-32). Recuperat de:
- WATSON, A. (s.d.). “La conquista islàmica y los Nuevos cultivos de Al-Andalus”. Recuperat de: https://www.mapa.gob.es/ministerio/pags/biblioteca/fondo/pdf/10281_7.pdf

9. Annexos

- Annex 1. Llistat dels califes de les Illes Orientals.
- Annex 2. Mesquites de Madîna Mayûrqa. .
- Annex 3. Portes de la ciutat de Madîna Mayûrqa.
- Annex 4. Monedes a Mallorca de l’època islàmica.

- Annex 5. Llistat dels emirs Banû Gâniya.
- Annex 6. Llistat dels governadors almohades a les Illes Orientals.
- Annex 7. Territoris clànics de Mallorca.
- Annex 8. Font de sa Pastera.
- Annex 9. Legat islàmic a Mallorca.
- Annex 10. Creu de commemoració a Moncada i Sanç.
- Annex 11. Mapa de recorregut de Jaume I i la seva tropa a la conquesta.
- Annex 12. Mostres del jaciment d'Almallutx.
- Annex 13. Repartiment de Mallorca per Jaume I
- Annex 14. Comerç del Regne de Mallorca i la Corona d'Aragó (s. XIII i XV).
- Annex 15. Reis a Mallorca de l'etapa catalana-cristiana.
- Annex 16. Ordinacions Jaume II (1300).
- Annex 17. Legat catalano-cristià a Mallorca.
- Annex 18. Primeres parròquies a Mallorca.
- Annex 19. Estil gòtic a Mallorca.
- Annex 20. Solucionari de les activitats de la revista didàctica.

ANNEX 1. LLISTAT DELS CALIFES DE LES ILLES ORIENTALS.

Quadre cronològic Governants califals :	
‘Isâm al-Jawlanî (wâlî)	902-912
‘Abd Allâh b. ‘Isâm (wâlî)	912-961
Ahmad b. Muhammad b. Ilyâs(‘âmil)	930-933
Ahmad b. Muhammad b. al-Talyâr(‘âmil)	933-934
Ahmad b. ‘Umar(‘âmil)	934-936
Muhammad b. ‘Abd al-Malik b. ‘Abdûs (‘âmil)	(?)-941
Ya’far b. ‘Uthmân al-Mushafî (‘âmil)	941- (?)
Rasîq (‘âmil)	(?)-955
Al-Muwaffaq (wâlî)	961-970
Kawwthir (wâlî)	970-998
Muqâtil (wâlî)	998-1013

Moll, B. (2006). Historia política de las Islas Orientales de Al-Andalus. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica.* (p.27). El Mundo.

ANNEX 2. MESQUITES DE MADÎNA MAYÛRQA.

Per Thomas, A. (2018). Mesquites de Madîna Mayûrqa Recuperat de:
[https://www.youtube.com/watch?v=sNmSPDq5Qv8&ab_channel=IB3TELEVISI
%C3%93](https://www.youtube.com/watch?v=sNmSPDq5Qv8&ab_channel=IB3TELEVISI%C3%93)

ANNEX 3. PORTES DE LA CIUTAT DE MADÎNA MAYÛRQA.

Per Thomas, A. (2018). Portes de la ciutat de Madîna Mayûrqa Recuperat de:
[https://www.youtube.com/watch?v=sNmSPDq5Qv8&ab_channel=IB3TELEVISI
%C3%93](https://www.youtube.com/watch?v=sNmSPDq5Qv8&ab_channel=IB3TELEVISI%C3%93)

ANNEX 4. MONEDES A MALLORCA DE L'ÈPOCA ISLÀMICA.

Dinar anònim dels Banu Ganiya, encunyat per Muhammada. Època almoràvit (115-1203). Elaboració pròpia, disponible al museu de Mallorca.

Dírham anònim. Època almoràvit (1115-1203). Elaboració pròpia, disponible al museu de Mallorca.

Dírhams de Mubasir al-Nasir al- Dawla. Taifa de les Balears (1087-1115). Elaboració pròpia, disponible al museu de Mallorca.

Dírhams d'Abd Allah Al-Murtada. Taifa de les Balears (1087-1115). Elaboració pròpia, disponible al museu de Mallorca.

ANNEX 5. LLISTAT DELS EMIRS BANÛ GÂNIYA.

Illes Orientals	
Muhammad b. ‘Alî (wâlî almoràvit)	1134-1145
Muhammad b. ‘Alî (independent)	1145-1151
‘Abd Allâh b. Muhammad	1151-1152
Abû Ibrâhîm Ishâq b. Muhammad	1152-1184
Abû ‘Abd Allâh Muhammad b. Ishâq	1184
Abû-l-Hasan ‘Alî b. Ishâq	1184
Talha b. Ishâq	1184-1185
Abû Muhammad ‘Abd Allâh b. Ishâq	1185-1203

Moll, B. (2006). Historia política de las Islas Orientales de Al-Andalus. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica.* (p.75). El Mundo.

**ANNEX 6. LLISTAT DELS GOVERNADORS ALMOHADES A LES
ILLES ORIENTALS.**

Governadors almohades de les Illes Balears	
Abú ‘Abd Allâh b. ‘Abd al-Salam al-Kûmî	1203-1204
Abû Muhammad b. Tâ’ Allâh	1204- (?)
Abû Zayd Muhammad b. ‘Umar	(?)
Abû ‘Abd Allâh Muhammad b. Abî Hafs	(?)-1210
Abû Yahyà Muhammad b. ‘Alî al.Tinmalâli	1210-1229

Moll, B. (2006). Historia política de las Islas Orientales de Al-Andalus. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica.* (p.97). El Mundo.

ANNEX 7. TERRITORIS CLÀNICS DE MALLORCA

Kirchner, H. (2006). Migración y colonización agraria de las Islas Baleares. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica*. (p. 135). El Mundo

ANNEX 8. FONT DE SA PASTERA.

Kirchner, H. (2006). Migración y colonización agrarian de las Islas Baleares. Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: Las islas Orientales de Al-Andalus: Las Baleares en época islàmica.* (p.141). El Mundo.

ANNEX 9. LEGAT ISLÀMIC A MALLORCA.

Tipus de legat	Exemples
Arquitectònic	

Artístic	
Numismàtic	
Funerari	
Hidrològic	
Agrícola	Cereals, panses, dàtils, taronja, llimona, arròs
Topònims	Algaida, Binissalem, Biniali, Biniaraix, Biniamar, Almallutx, Bendinat, Felanitx, Artà, Banyalbufar, Cúber, Monnaber, Sóller, Valldemossa, Llucalcari, Albercutx, etc. ¹⁰

Fotografies fetes d'elaboració pròpia, ja citades al desenvolupament del treball o aconseguides de:

- THOMAS, A. (2018). "1229, el rostre ocult-Documental IB3" [Vídeo]. Recuperat de: https://www.youtube.com/watch?v=sNmSPDq5Qv8&ab_channel=IB3TELEVISI%C3%93

¹⁰ Si es vol conèixer més topònims de l'etapa islàmica a Mallorca es pot llegir el document de Galmés, A. (2004).

- PALARQ. (s.d.). “*Almallutx, el refugio islámico de los últimos musulmanes de Mallorca*”. Recuperat de: <https://fundacionpalarq.com/almallutx-el-refugio-islamico-de-los-ultimos-musulmanes-de-mallorca/>
- LEAL. V. (2013). “*La porta de l’Almodí (Carrer de la Mar- Palma)*”. [Imatge]. Recuperat de: <http://mallorcatreasure.blogspot.com/2013/03/la-porta-de-lalmodi-carrer-de-la-mar.html>
- JURADO, L. (2014). “*El Temple, la Puerta por la que solo pasa el tiempo*” [Imatge]. Recuperat de: <https://www.elmundo.es/baleares/2014/02/07/52f50de022601dc4708b457d.html>
- JIMENEZ, J. (2020). “*Arco de la Drassana Musulmana*” [Imatge]. Recuperat de: <https://balearesantigua.com/arco-de-la-drassana-musulmana/>
- PARIS, E. (2010). “*Palacio Real de la Almudaina en Mallorca*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.diariodelviajero.com/espana/palacio-real-de-la-almudaina-en-mallorca>
- ILLES BALEARS. (s.d.). “*Arte y cultura: Patrimonio cultural*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.illesbalears.travel/es/baleares/arte-y-cultura/patrimonio-cultural/#:~:text=UNESCO%20ha%20reconocido%20la%20riqueza,fascinados%20bajo%20el%20embrujo%20balear.>
- AGÜERA, A. (2021). “*Viaje a la Palma musulmana a través del ciclo milenario del agua*” [Imatge]. Recuperat de: <https://www.ultimahora.es/noticias/local/2021/03/29/1249497/historia-mallorca-palma-musulmana-traves-del-ciclo-del-agua.html>
- FRONTERA, G. (1988). “*Palma*” (p.1-200). (p. 46-47). Ajuntament: Palma. [Imatge].

ANNEX 10. CREU DE COMMEMORACIÓ A MONCADA I SANÇ.

Imatge recuperada de: <http://www.pluscalvia.com/historic/16/cruz-de-los-montcada>

ANNEX 11. MAPA DEL RECORREGUT DE JAUME I I LA SEVA TROPA A LA CONQUESTA.

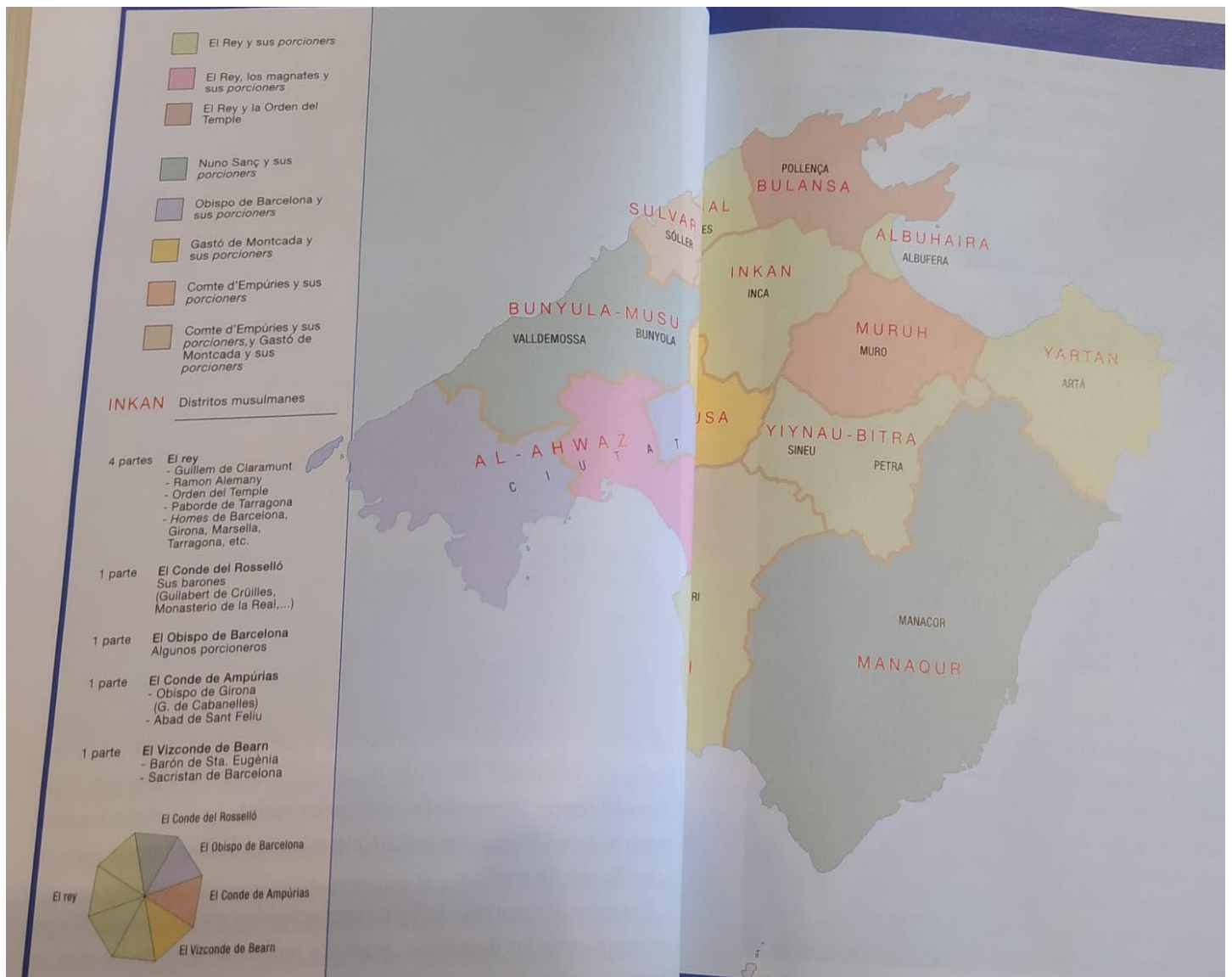

ANNEX 12. MOSTRES DEL JACIMENT D'ALMALLUTX.

Petjades islàmiques trobades a Almallutx. Disponible a: PALARQ. (s.d.). "*Almallutx, el refugio islámico de los últimos musulmanes de Mallorca*". Recuperat de: <https://fundacionpalarq.com/almallutx-el-refugio-islamico-de-los-ultimos-musulmanes-de-mallorca/>

ANNEX 13. REPARTIMENT DE MALLORCA PER JAUME I.

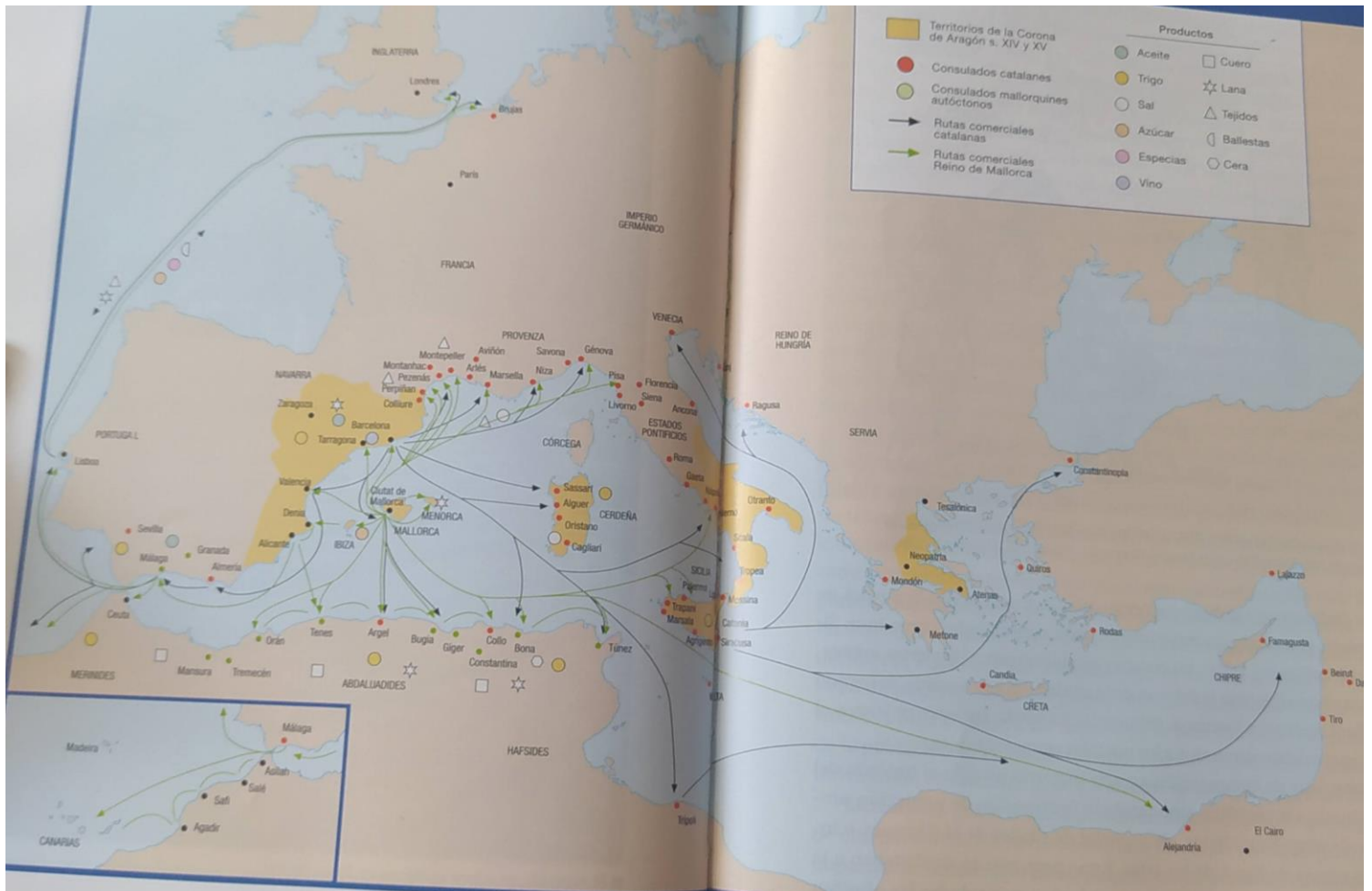

Repartiment feudal de Mallorca. *Recuperat de:* CATEURA, P. (2006). "Mallorca". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La época de Jaime I (1230-1276)*. (pp. 40-41). El Mundo.

**ANNEX 14. REIS A MALLORCA DE L'ETAPA CATALANA-
CRISTIANA.**

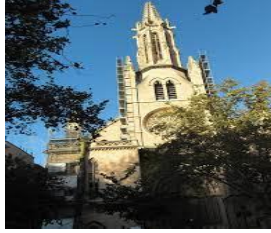

ETAPA	REI	REGNAT
CORONA CATALANOARAGONESA	Jaume I	1230-1276
REGNE PRIVATIU	Jaume II	1276-1311
	Sanç I	1311-1324
	Jaume III	1324-1349
ANNEXIÓ A LA CORONA CATALANOARAGONESA	Pere el Cerimoniós	1349-1387
	Joan I	1387-1396
	Martí I l'Humà	1398-1410
	Ferran d'Antequera	1410- X
	Alfons V el Magnànim	X-1458
	Joan II	1458-1479

ANNEX 15. COMERÇ DEL REGNE DE MALLORCA I LA CORONA D'ARAGÓ (S. XIII I XV).

Comerç del regne de Mallorca i la Corona d'Aragó. S.XIII i XV. Recuperat de: TUDELA, L. (2006). "El nuevo reino y los problemas políticos (1276-1298)". Dins *El Mundo-El Día de Baleares*. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La dinastía de Mallorca- Rosellón (1276-1343)*. (pp.88-89). El Mundo.

ANNEX 17. LEGAT DE L'ETAPA CATALANA-CRISTIANA A MALLORCA.

Tipus de legat	Exemples		
Arquitectònic			
			
			
			
			
			
			

Artistic

Numismàtic	
Funerari	
Agrícola	Trilogia mediterrània
Immaterial	Literatura de Ramon Llull, Anselm Turmeda, el cant de la Sibilla, la llengua catalana

Fotografies fetes d'elaboració pròpia, ja citades al desenvolupament del treball o aconseguides de:

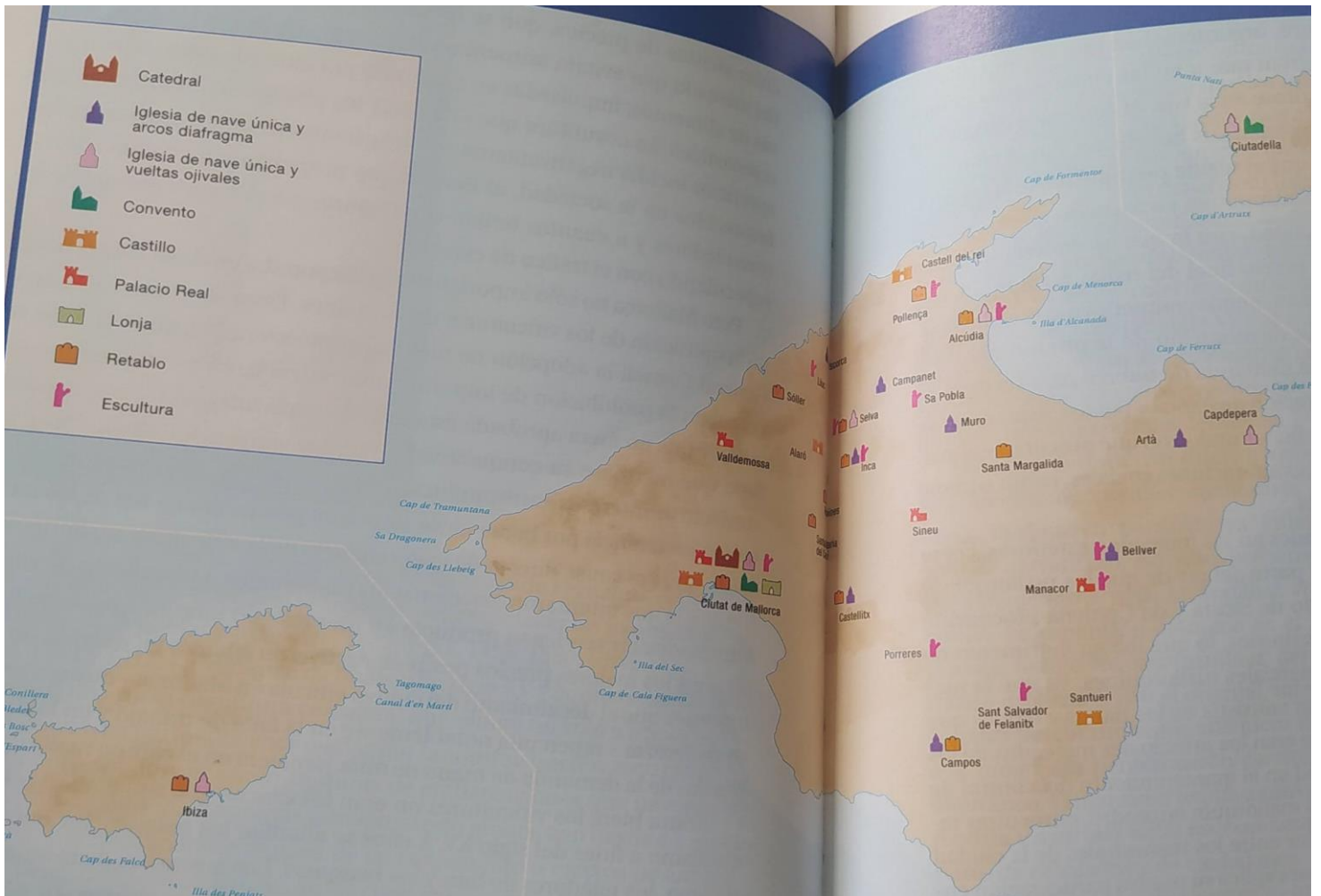
- Creu del Salvador, Felanitx, per: ANÒNIM. (2014). “Castillo de Santueri, joya històrica de las Islas Baleares”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.lavanguardia.com/ocio/rutas-escapadas/20141118/54419837559/castillo-santueri-joya-historica-islas-baleares.html>
- Ca'n Weyler, per: AJUNTAMENT DE PALMA. (s.d.). “Ca'n Weyler”. [Imatge]. Recuperat de: https://www.palma.cat/portal/PALMA/contenedor1.jsp?seccion=s_floc_d4_v1.jsp&contenido=9895&tipo=1&nivel=1400&layout=contenedor1.jsp&codResi=1&language=es
- Can n'Oleo, per: MAC. (2019). “El edificio Can n'Oleo, nueva sede de la Cultura y la Agenda Balears 2030”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.mallorcaconfidencial.com/articulo/mallorca/can-noleo-sera-la-nueva-sede-de-la-agenda-balear-2030/20191208200833110680.html>

- Crist de la Sang, per: VISITPALMA. (s.d.). “*El Crist de la Sang de l’Església de l’Anunciació- La imatge més venerada de Palma*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.visitpalma.com/ca/pl657/descobrir/que-veure-i-que-fer/experiencies/id43/el-crist-de-la-sang-de-l-esglesia-de-l-anunciacio-la-imatge-mes-venerada-de-palma.htm>
- Palau Reial Sineu, per: POL, A. (2014). “*El Palau dels Reis de Mallorca de Sineu se queda con dos monjas*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.ultimahora.es/noticias/part-forana/2014/10/09/135196/palau-dels-reis-mallorca-sineu-queda-dos-monjas.html>
- Muralla d’Alcúdia, per: DIARI DE MALLORCA. (2021). “*Alcúdia restaura el tramo sur de su muralla*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.diariodemallorca.es/part-forana/2021/01/30/alcudia-restaura-tramo-sur-muralla-32430011.html>
- Església de Santa Eulàlia, per: RIKKUPIKKU. (s.d.). “*Iglesia de Santa Eulalia*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.minube.com/rincon/iglesia-de-santa-eulalia-a24351#>
- Parròquia Sant Miquel, per: VISITMALLORCA. (s.d.). “*Parroquia de San Miguel*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.visitpalma.com/es/pl657/descubrir/que-ver-y-que-hacer/experiencies/id53/parroquia-de-san-miguel.htm>
- Basílica Sant Francesc, per: HENZ, A. (s.d.). “*Islas Baleares*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.pinterest.es/pin/334462709798031715/>
- Hospital General, per: REDACCIÓN MONOGRÁFICOS, (2022). “*Hospital General de Mallorca*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.ultimahora.es/monograficos/salud-2022/directorio/2022/03/29/5595/hospital-general-mallorca.html>
- Castell de Bellver, per: CLICKMALLORCA. (2020). “*Castillo de Bellver, una guia por expertos locales*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.click-mallorca.com/blog/sitios/castillo-de-bellver/>
- Can Serra, per: BOSCH, G., i TERRASA, M. (2012). “*El área de Cultura del ayuntamiento de Palma incluye Can Serra en sus presupuestos de 2022*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.diariodemallorca.es/cultura/2021/11/17/area-cultura-ayuntamiento-palma-incluye-59610528.html>

- Palau reial Valldemossa, per: CARTOIXA DE VALLDEMOSSA (s.d.). “*Palacio del Rey Sancho*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://www.cartoixadevalldemossa.com/?venue=palacio-del-rey-sanc>
- Palau reial de Manacor, per: VISITMANACOR. (s.d.). “*Torre del Palau*”. [Imatge]. Recuperat de: <https://visitmanacor.com/es/patrimonio/torre-del-palau/>

*A l’apartat de petjades arquitectòniques també es poden afegir les representades a l’annex 18 i a l’artístic com arquitectònic les que hi ha a l’annex 19.

ANNEX 19. ESTIL GÒTIC A MALLORCA.

TUDELA, L. (2006). "El nuevo reino y los problemas políticos (1276-1298)". Dins El Mundo-El Día de Baleares. (2006). *Historia de las Islas Baleares: La dinastía de Mallorca- Rosellón (1276-1343)*. (p.179). El Mundo.

1. Podries classificar les petjades islàmiques de Mallorca segons si són arquitectòniques, numismàtiques, artístiques?

La classificació la podran fer amb el format que trobin adient, però el resultat ha de ser la classificació de l'annex 9.

2. Cerca informació sobre els emirs, califes, valís i mossàrabs i intenta elaborar una definició per a cada un.

Cada alumne farà la definició que trobi necessària però ha de contenir el concepte o idea de les definicions del glossari de la revista.

3. Elabora un esquema amb les activitats econòmiques que es desenvolupaven a Mallorca durant l'etapa islàmica.

Cada alumne farà l'esquema que trobi adient però ha de tenir que durant l'etapa islàmica es desenvolupava l'agricultura, la ramaderia, la mineria i el comerç i quins conreus, ramats o productes s'utilitzaven a cada activitat com per exemple a l'agricultura el safrà, la llimona, la taronja, els dàtils, cereals, la vinya, olivera, canya de sucre, arròs i cotó, a la ramaderia els bous i cavalls, a la mineria els metalls com ferro, plom, plata i estany.

4. Cerca informació sobre les tècniques de regadiu que es desenvolupaven a Mallorca a l'etapa islàmica i explica-les. En queden a Mallorca? Per què donaven importància a l'agricultura de regadiu?

Varen introduir els qnàts, les sínies de sang, i els molins de cubs. Els qnàts servien per aconseguir aigua mitjançant la succió d'aigua subterrània i conduir-la fins a un safareig. Les sínies de sang tenien una roda amb cordes la qual es movia per un engranatge mogut per un animal fent que els aracaducs s'omplissin d'aigua i la buidessin a un safareig per distribuir l'aigua al camp. I, els molins de cub eren torres on s'acumulava l'aigua mitjançant una síquia i quan s'obrien els cubs l'aigua es distribuïa.

Podem veure els molins de cub a Pollença.

Donaven importància a l'agricultura de regadiu perquè això significava una major diversitat d'aliments i, per tant, una alimentació més nutritiva i completa.

5. Cerca informació sobre la importància que tenia l'aigua pels musulmans.

Pels musulmans, l'aigua era molt important perquè l'aigua era necessària per poder cultiva i mantenir una bona higiene, a més la utilitzaven per les ablucions abans d'entrar a les mesquites, així com també era utilitzada a altres activitats econòmiques com a les tintoreries.

6. Cerca informació sobre el significat dels topònims: Alcúdia, Algaida, Marratxí, Biniali i Binissalem.

- Alcúdia: llom o turó.

- Algaida: el bosc.
- Marratxí: barraca o marroquí
- Biniali: fill d'Alí
- Binissalem: fill de Salem, fill de la pau.

7. Mira el mapa següent i relaciona els noms dels districtes musulmans amb els municipis que tenim actualment a Mallorca.

Actualment tenim el municipi d'Inca, Manacor, Andratx, Artà, Banyalbufar, Montuïri, Pollença, Muro, Sóller, Bunyola i Palma.

Reflexió

1. Quines receptes coneixes que es fan amb ingredients introduïts pels musulmans?

Resposta oberta, qualsevol recepta que contengui algun o més d'un dels ingredients introduïts a Mallorca durant l'etapa islàmica.

2. Quines tècniques agrícoles introduïren els islàmics a Mallorca? Hi ha alguna que encara s'utilitza? Quina?

3. Què és la islamització?

La islamització és adopció de la religió, els costums, la llengua i la cultura de l'islam.

Elabora

1. Com ja saps, els musulmans ens han deixat petjades artístiques com la ceràmica. Elabora amb ceràmica un element decoratiu.

Resposta oberta, però, tenint en compte les característiques de l'art islàmic.

2. Elabora una piràmide social de la població islàmica a Mallorca unint ambdues piràmides d'organització social (econòmica i religiosa).

- Musulmans:
 - Jassa: àrabs i berbers
 - Ayan: muladís
- No musulmans:
 - Amma: mossàrabs i jueus
 - Esclaus

3. En grups de 4-5 companys, elaboreu una presentació del que heu après sobre l'etapa islàmica a Mallorca.

Resposta oberta.

1. Podries classificar les petjades de l'etapa catalana-cristiana de Mallorca segons si són arquitectòniques, numismàtiques, artístiques?

Cada alumne podrà fer la classificació amb el format que trobi més adient, però, ha de tenir una resposta com l'annex 17.

2. Tria una petjada artística o arquitectònica de l'etapa catalana-cristiana i descriu-la.

Resposta oberta.

3. Quines transformacions va tenir Mallorca amb la conquesta? Com afectà això a la nostra actualitat?

S'introduí una nova cultura, una nova llengua, un nou pensament, una nova religió i nous costums. Això afectà a la nostra actualitat perquè aquests canvis han estat la base de la nostra societat d'avui en dia.

4. Elabora un esquema amb les activitats econòmiques que es desenvolupaven a Mallorca durant l'etapa catalana-cristiana.

Els alumnes podran realitzar l'esquema com els paregui més adient, però, han de deixar clar que l'economia de Mallorca es basava en la producció agrària amb cultius de la trilogia mediterrània, tenia importància les manufactures tèxtils, la ramaderia era boví, oví i perquè i hi havia comerç exterior.

5. Quin dia es produí l'entrada de Jaume I i la seva tropa a Madina Mayurqa? Com se celebra avui en dia aquest esdeveniment?

El 31 de desembre del 1229. Es celebra amb la festa de l'Estendard, celebrat a plaça de Cort, on es posa l'Estendard al mig i la Cimera vall del retrat de Jaume I, les autoritats desfilen fins la Seu acompanyat de música, figures folklòriques tradicionals i els cavalls de la Confraria de Sant Jordi. Després, es llegeix La Colcada, es balla danses tradicionals mallorquines i es fa entrega de medalles d'or. A la nit es fa una ofrena floral a l'església de Sant Miquel i a l'estàtua de Jaume I de Plaça Espanya.

6. Què significa repoblació? D'on provenien?

Repoblació vol dir l'acció de poblar un territori on no hi ha gent o n'hi ha molt poca. Els repobladors de Mallorca eren principalment catalanes, d'altres venien d'Itàlia.

7. Què era la Carta de Franquesa? Qui la hi introduí?

La Carta de Franquesa va ser un document per intentar repoblar l'illa de Mallorca donada per Jaume I amb la qual concedia drets i privilegis a aquells nous pobladors.

8. Compara l'art gòtic amb l'islàmic.

Resposta oberta, però, per respondre s'han de fixar a algunes semblances i diferències, com, per exemple a les següents:

- L'art islàmic tenia com a eix central l'arquitectura i dins ella s'utilitzava la pintura i les escultures com a ornamentacions, mentre que l'art gòtic, tot i que les pintures i les escultures també s'utilitzaven per decorar els edificis, tenien un paper principal per separat.
- A la pintura islàmica no podien aparèixer figures religioses, mentre que a la pintura gòtica es plasmaven les figures religioses.

9. Quin era el costum testamental a l'edat mitjana? Anomena avantatges i inconvenients.

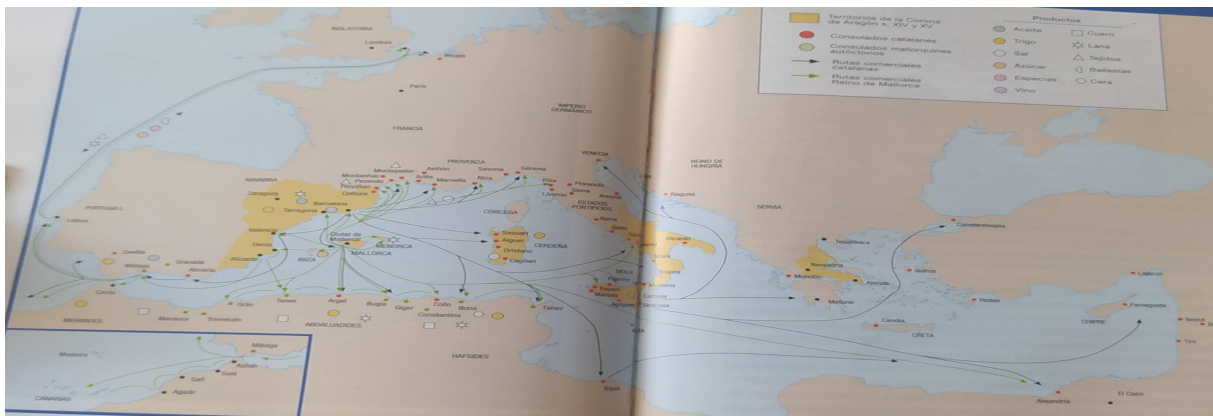
El costum testamental de l'edat mitjana era que el rei dividia els seu territoris entre els fills. La segona part és una resposta oberta, una possible solució seria: l'avantatge és que d'aquesta forma, els fills tenien un territori assignat i el rei sabia que continuaria dins la seva família, però, també això podia augmentar les disputes intrafamiliars o que hi hagués desigualtats entre els fills.

10. Relaciona la crisi econòmica amb la fam, l'epidèmia i el descens demogràfics.

Han de relacionar que, com a conseqüència de la disminució d'aliments i de doblers, la població va veure com la fam augmentava i la seva alimentació empitjorava i, amb això, la seva capacitat d'enfrontar les malalties com, en aquell temps, la pesta negra. A més, la fallida econòmica va augmentar la tensió que hi havia entre la població, provocant diverses revoltes i aixecament violents. Així doncs, tots aquests esdeveniments varen fer que la demografia de l'època minvés.

11. Situa a un mapa les vies principals de comerç de Mallorca durant l'etapa catalana-cristiana.

Resposta oberta, però, ha de contenir les idees claus del següent mapa:

12. Compara el mapa del repartiment de Jaume I amb els districtes musulmans. Quines coincidències hi ha? Situa les parts que va rebre cada persona amb el repartiment de Mallorca.

Les coincidències que hi ha són que ells districtes Shulyar, Muruh, Qanarusa i Bunyula-Musu coincideixen amb alguns dels territoris del repartiment com Bunyola, Alaró, Muro i Sóller.

Les parts que varen rebre varen ser:

- Lila: bisbe de Barcelona.
- Taronja: El Rei
- Groc: Nunó Sanç
- Marró: El Rei
- Verd: Comte d'Empúries
- Blau: Montcada

13. Situa al mapa els municipis que es varen crear durant el regnat de Jaume II amb les Ordinacions de 1300 i les fortificacions que es varen començar a construir.

Han de situar Sant Joan, Campos, Sa Pobla, Felanitx, Algaida, Lluçmajor, Porreres, Santanyí, Sineu, Manacor, Petra, Binissalem i Selva. Les fortificacions varen ser les muralles d'Alcúdia i Capdepera i el castell de Bellver.

Reflexió

1. Quines varen ser les causes de la conquesta de les Illes Balears en mans de Jaume I?

Les causes de la conquesta de les Illes Balears en mans de Jaume I varen ser que el govern almohade es trobava en una situació de feblesa que aprofità Jaume I, a més, Jaume I tenia la intenció d'annexionar nous territoris i augmentar el seu poder així com posar fi a la pirateria mediterrània.

2. Per què es diu que la conquesta catalana-cristiana va ser una ruptura total?

Cada alumne ho podrà explicar com trobi adient però la resposta ha de contenir la idea que la conquesta suposà el trencament total de la població que hi havia a Mallorca abans de la conquesta, és a dir, la població islàmica, ja que amb la conquesta de Mallorca en mans de Jaume I s'introduí una cultura, una llengua, uns costums i un pensament totalment diferent i els islàmics que vivien a l'illa varen ser assassinats o convertits en esclaus.

3. Quins vestigis no materials tenim de la conquesta catalana-cristiana a la nostra actualitat?

El cant de la Sibil·la i la llengua catalana.

4. Digues 3 adjectius que caracteritzen a la conquesta. Després farem una posada en comú.

Resposta oberta.

5. Llegeix el fragment del Kitab tarik Mayurqa i el Llibre dels fets i compara'ls.

Resposta oberta, però, han de comparar com es conta un succés a un llibre i a l'altra, si tenen la mateixa visió i si utilitzen un llenguatge semblant.

6. Analitzem els nostres llinatges. Quin origen tenen? Hi ha algun d'origen islàmic o de l'etapa catalana-cristiana

Resposta oberta.

Elabora

1. Com ja saps, durant l'etapa catalana-cristiana a Mallorca s'introduí l'art gòtic, present a diverses estructures arquitectòniques de la nostra illa, com per exemple, la Seu. Elabora un Rosetó i un vitrall tenint en compte les característiques d'aquest estil artístic.

Resposta oberta però han de tenir en compte les característiques de l'estil artístic.

2. Elegeix un rei que va tenir Mallorca durant l'etapa catalana-cristiana i elabora una biografia històrica tenint en compte les parts explicades a baix. La podeu fer en paper o digital amb un format creatiu com un perfil d'una xarxa social, com un missatge electrònic, com un currículum, etc.

Resposta oberta. Un exemple podria ser el següent:

https://www.canva.com/design/D/AFEUuPZ1jo/6dwTHCH7kg8W4smHUUPxDw/watch?utm_content=DAFEUuPZ1jo&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=publishsharelink